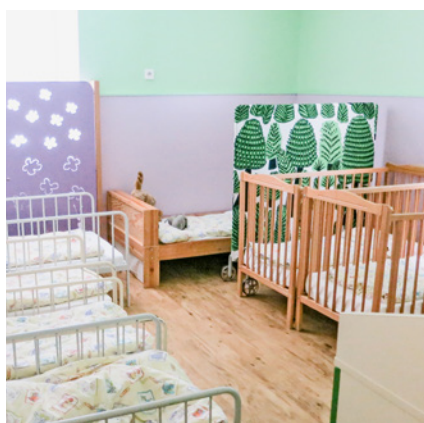

ombudsman
veřejný ochránce práv

ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC

ZPRÁVA

ZE SYSTEMATICKÝCH NÁVŠTĚV
VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV

2019

ombudsman
veřejný ochránce práv

ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC

ZPRÁVA ZE SYSTEMATICKÝCH NÁVŠTĚV
VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV 2019

Veřejný ochránce práv

Údolní 39, 602 00 Brno

informační linka: **+420 542 542 888**

telefon (ústředna): **+420 542 542 111**

e-mail: podatelna@ochrance.cz

www.ochrance.cz

www.facebook.com/verejny.ochrance.prav

www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/zarizeni-pro-deti/

978-80-7631-006-3

POSLÁNÍ OCHRÁNCE

Již od roku 2001 ochránce chrání osoby před nezákonným či jinak nesprávným jednáním nebo nečinností správních úřadů a dalších institucí. Tehdy má právo nahlížet do úředních či soudních spisů, žádat úřady o vysvětlení a může bez ohlášení provádět místní šetření. Shledá-li pochybení úřadu a nepodaří se mu dosáhnout nápravy, může informovat nadřízený úřad či veřejnost.

Od roku 2006 ochránce plní úkoly národního preventivního mechanismu podle Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Systematicky navštěvuje zařízení, v nichž se nacházejí osoby omezené na svobodě, a to jak z moci úřední, tak v důsledku závislosti na poskytované péči. Cílem návštěv je posílit ochranu před špatným zacházením. Svá zjištění a doporučení ochránce zobecňuje v souhrnných zprávách z návštěv a na jejich základě formuluje standardy zacházení. Návrhy na zlepšení zjištěného stavu a odstranění případného špatného zacházení ochránce směřuje jak k samotným zařízením a jejich zřizovatelům, tak k ústředním orgánům státní správy.

V roce 2009 byl ochránce pověřen rolí národního tělesa pro rovné zacházení a ochrany před diskriminací (equality body) v souladu s právem Evropské unie. Přispívá tedy k prosazování práva na rovné zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru nebo světový názor. Za tím účelem poskytuje pomoc obětem diskriminace, provádí výzkum, zveřejňuje zprávy a vydává doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací a zajišťuje výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty.

Od roku 2011 ochránce rovněž sleduje zajištění cizinců a výkon správního vyhoštění.

Počínaje lednem 2018 zastává ochránce také funkci monitorovacího orgánu pro naplňování práv zakotvených Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením a pomáhá také cizincům-občanům Evropské unie, kteří žijí nebo pracují v České republice. Poskytuje jim informace o jejich právech a pomoc při podezření na diskriminaci z důvodu státní příslušnosti. Při tom spolupracuje se zahraničními orgány, které mají obdobné poslání vůči českým státním příslušníkům.

Ke zvláštním oprávněním ochránce patří právo podávat Ústavnímu soudu návrhy na zrušení podzákoných právních předpisů, právo vedlejšího účastenství před Ústavním soudem v řízení o zrušení zákona či jeho části, právo podat správní žalobu k ochraně veřejného zájmu či návrh na zahájení kárného řízení s předsedou či místopředsedou soudu. Ochránce také může doporučit vládě přijmout, změnit či zrušit zákon.

Ochránce je nezávislý a nestranný, z výkonu své funkce je odpovědný Poslanecké sněmovně, která ho zvolila. Má jednoho voleného zástupce, kterého může pověřit výkonem části své působnosti. Se svými poznatky ochránce průběžně seznamuje veřejnost prostřednictvím médií, internetu, sociálních sítí, odborných seminářů, kulatých stolů a konferencí. Nejdůležitější zjištění a doporučení shrnuje zpráva o činnosti veřejného ochránce práv předkládaná každoročně Poslanecké sněmovně.

OBSAH

Poslání ochránce	3
Úvodní slovo	6
Seznam použitých zkratk	8
Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	9
Systematické návštěvy	11
1) Zákonná úprava systematických návštěv	11
2) Průběh návštěv zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	11
3) Informace o navštívených zařízeních	12
Systémové problémy	13
1) Nepřiměřená délka pobytu dětí v zařízení určenému k poskytování krátkodobé pomoci	13
2) Umísťování malých dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	14
3) Špatné bytové či majetkové poměry rodiny jako důvod pro umístění	16
4) Slučování více druhů zařízení pro děti tzv. pod jednu střechu	18
5) Role OSPOD v průběhu pobytu dítěte v zařízení	19
6) Chybějící úprava samostatných vycházek dětí	20
Doporučení zařízením	22
1) Právní tituly pro pobyt dítěte v zařízení	22
a) Pobyt bez řádného právního titulu	22
b) Dlouhodobé pobyty	23
2) Pomoc dítěti a rodině	24
a) Spolupráce s OSPOD	24
b) Individuální plánování	26
c) Výchovná péče	27
d) Práce s rodinou	28
e) Multidisciplinární spolupráce	35
f) Případové konference	36
g) Příprava dítěte na přemístění do jiného zařízení	37
3) Psychologická pomoc dítěti	37
a) Formy psychologické pomoci	38
b) Práce s týranými a zneužívanými dětmi	41
4) Kontakt dítěte s rodinou	42
a) Podpora kontaktu dítěte s rodinou	42
b) Podpora sourozeneckých vazeb	43

c) Návštěvy	43
d) Pobyt dítěte mimo zařízení	46
e) Možnosti omezení kontaktu dítěte s rodinou.....	47
5) Další aspekty života v zařízení.....	49
a) Zastupování dítěte.....	49
b) Poskytování zdravotních služeb.....	51
c) Samostatné vycházky.....	52
d) Školní docházka	53
e) Začleňování do širšího sociálního prostředí.....	54
f) Vnitřní pravidla.....	54
g) Stížnosti	55
h) Stravování	56
i) Oděv dětí.....	57
6) Personál.....	57
a) Celkový počet pracovníků.....	58
b) Počet tet střídajících se v péči o jedno dítě	58
c) Vzdělávání personálu	59
d) Supervize	60
e) Pracovní oděv.....	61
f) Genderový poměr	61
7) Prostředí a vybavení	62
a) Vzhled zařízení	62
b) Míře	64
c) Kamery.....	64
d) Pokoje dětí.....	65
e) Koupelny a toalety	66

ÚVODNÍ SLOVO

Mgr. Anna Šabatová, Ph.D.
veřejná ochránkyně práv

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou součástí právního řádu od roku 1999. Původně sloužila jako krizová zařízení pro děti, které se ocitly bez jakékoli péče nebo které byly vážně ohroženy. Těm zařízením poskytovala péči po nezbytnou, zpravidla krátkou dobu, než bylo možné zajistit jiné řešení (např. nařídit ústavní výchovu nebo svěřit dítě do péče jiné osoby).

Postupem času se zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc odklonila od svého původního účelu a přiblížila se svým charakterem dětským domovům. Soudy do nich začaly umisťovat i děti, kterým byla nařízena ústavní výchova, a nebylo proto výjimkou, že zde děti žily i několik let. Změna nastala v roce 2012. Zákonodárce dal tehdy jasně najevo, že zařízení mají sloužit jako krizová, stanovil maximální možnou délku pobytu dítěte v zařízení a zařízením uložil výslovnou povinnost zaměřit se vedle práce s dítětem také na práci s jeho rodinou s cílem stabilizovat její situaci, a umožnit tak co nejrychlejší návrat dítěte do rodiny.

Systematické návštěvy zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsem zahájila v roce 2016. Kladla jsem si při tom otázku, jak ve skutečnosti vypadá ona krizová pomoc dětem a jejich rodinám, v čem přesně pomoc spočívá, jak je odborně zajištěna a nakolik je úspěšná. Zajímala jsem se také o to, v čem se péče poskytovaná v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc liší od péče poskytované dětem v dětských domovech či jiných zařízeních pro výkon ústavní výchovy. Během tří let jsem navštívila celkem jedenáct zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tato zpráva je shrnutím mých zjištění.

SHRNUTÍ

1

Většina zařízení neplní krizový charakter, děti v nich žijí déle, než předpokládá zákon.

2

Zařízení nedostatečně pracují s rodinami dětí, čímž snižují jejich šanci na návrat.

3

Zařízení se často soustředí zejména na hmotné zabezpečení dítěte (poskytnutí stravy a ubytování) a upozadují psychologickou pomoc dítěti.

4

Zařízení jsou často zřizována při zařízeních zdravotnického či školského typu (zejména při dětských domovech pro děti do 3 let nebo dětských domovech). V takových případech je nelze považovat za zařízení rodinného typu, jak předpokládá zákonodárce.

Seznam použitých zkratek

ZDVOP – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

IPOD – individuální plán ochrany dítěte

Úmluva – Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, sjednaná v Římě dne 4. listopadu 1950, vyhlášená ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb.

Úmluva o právech dítěte – Úmluva o právech dítěte, sjednaná 20. listopadu 1989 v New Yorku, vyhlášená ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb.

Kancelář – Kancelář veřejného ochránce práv

Listina – Listina základních práv a svobod, vyhlášená ve Sbírce zákonů pod č. 2/1993 Sb.

občanský zákoník – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

standardy kvality – příloha č. 3 k vyhlášce č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí – Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí při poskytování sociálně-právní ochrany zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc

teta – zaměstnanec/zaměstnankyně zajišťující osobní péči o dítě

zákon o rodině – zákon č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů

zákon o SPOD – zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

zákon o ústavní výchově – zákon č. 109/2002, Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon o veřejném ochránci práv – zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů

zákon o zdravotních službách – zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů

zákon o zvláštních řízeních soudních – zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

rodič – rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte

Zpráva je zpracována podle právního stavu ke dni 31. prosince 2018, pokud není v textu uvedeno jinak.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dětem, které se ocitly bez jakékoliv péče nebo jsou-li jejich život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, anebo ocitly-li se bez péče přiměřené jejich věku,¹ jde-li o děti tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o děti, které se ocitly v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jejich základní práva. Ochrana a pomoc takovým dětem spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči.²

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se v české právní úpravě objevila poprvé v roce 1999.³ Jejich účelem bylo poskytování péče dětem po nezbytnou, zpravidla krátkou dobu, než bude zajištěno řešení problému péče o ně odpovídajícím způsobem, např. ústavní péčí nebo péčí jinou osobou než rodiči. Mělo se tedy jednat o „určitý typ azylového zařízení, kde bude možno zajistit pro děti základní péči a ochránit je před možnou újmou, která jim hrozí“.⁴ Primárně měla být určena dětem, které nemají na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo nejsou hlášeny k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů ani nejsou oprávněny podle zvláštního právního předpisu trvale pobývat na území České republiky, pokud se ocitly bez jakékoliv péče nebo jsou-li jejich životy nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Zařízení měla těmto dětem poskytovat pomoc do doby, než soud rozhodne o návrhu okresního úřadu na nařízení předběžného opatření.⁵

S účinností od 1. července 2002 došlo ke změně, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc začala poskytovat nejen krizovou krátkodobou, ale také dlouhodobou péči. V případě, že byla výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohli rodiče výchovu dítěte zabezpečit, mohl soud buď nařídit ústavní výchovu, nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.⁶ Podle odborné literatury měly soudy v té době dokonce povinnost zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc upřednostňovat před zařízeními pro výkon ústavní výchovy.⁷ S ohledem na změnu charakteru zařízení byl v roce 2006 přijat zákon, který podrobněji upravil podmínky pro provoz a vybavení těchto zařízení.⁸

Stav, kdy zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc fungovala jako alternativa k zařízeními ústavní výchovy a kdy se předpokládalo, že v nich děti mohou žít i několik let, trval až do roku 2012, kdy se

1 Ustanovení § 15 zákona o SPOD.

2 Ustanovení § 42 odst. 1 zákona o SPOD.

3 Poprvé se zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc objevují v zákoně o SPOD.

4 Vláda České republiky. Důvodová zpráva k zákonu o SPOD, č. 359/1999 Dz.

5 Tamtéž.

6 Ustanovení § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 109/2002 Sb.

7 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 46 [Ústavní výchova]. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině. 3. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2005, s. 188. ISBN 80-7179-912-2.

8 Zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o SPOD, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

zákonodárce rozhodl vrátit k původnímu (krizovému) charakteru zařízení a stanovil maximální délku pobytu dětí. Od té doby platí, že dítě může žít v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nanejvýš:

- **3 měsíce**, pokud je titulem pro umístění dítěte do zařízení žádost zákonného zástupce. Délka pobytu může být prodloužena na základě opakované žádosti zákonného zástupce o další tři měsíce, avšak musí k ní připojit písemný souhlas OSPOD. Délka pobytu dítěte při uzavření dohody o umístění dítěte na základě žádosti zákonného zástupce tak může být maximálně 6 měsíců.
- **6 měsíců**, je-li dítě umístěno v zařízení na základě žádosti OSPOD nebo na základě žádosti dítěte, pokud je umístěno se souhlasem rodiče. Délka pobytu může být výjimečně prodloužena o dalších 6 měsíců v případě, že si rodiče prokazatelně upravují své poměry tak, aby mohli převzít dítě do osobní péče. Délka pobytu dítěte v zařízení na základě žádosti OSPOD nebo žádosti dítěte tak může být maximálně **1 rok**.
- Dobu stanovenou v rozhodnutí soudu, je-li dítě umístěno do zařízení rozhodnutím soudu formou výchovného doporučení nebo rozhodnutí o svěřeni do péče zařízení. Délka trvání výchovného opatření podle § 13a zákona o SPOD je omezena. Ukládá se nejdéle na 3 měsíce, výjimečně může být prodlouženo, ale v případě jeho nepřetržitého trvání nesmí přesáhnout délku trvání 6 měsíců. Naproti tomu rozhodnutí soudu podle § 971 odst. 2 občanského zákona svěřuje dítě do zařízení v případě, že rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, a to na dobu nejdéle 6 měsíců. Na základě rozhodnutí soudu tak může být dítě v zařízení maximálně **6 měsíců**.⁹

Pro případ, že by situace dítěte vyžadovala dlouhodobé řešení, odkázal předkladatel zákona na jiné instituty, např. na pěstounskou péči.¹⁰

Podle údajů z prosince 2018 je v České republice provozováno celkem 60 zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jejich zřizovatelem je nejčastěji kraj (30 zařízení), dalšími zřizovateli jsou Fond ohrožených dětí (15 zařízení¹¹), jiné soukromé právnické osoby (10 zařízení) a obce (5 zařízení).

9 Ustanovení § 42 odst. 5 zákona o SPOD.

10 Vláda České republiky. Důvodová zpráva k zákonu č. 401/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

11 Jedná se o tzv. Klokánky.

Systematické návštěvy

1) Zákonná úprava systematických návštěv

Veřejný ochránce práv na základě ustanovení § 1 odst. 3 a 4 zákona o veřejném ochránci práv provádí systematické návštěvy míst (zařízení), v nichž se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě. Příčinou omezení na svobodě může být jak rozhodnutí orgánu veřejné moci, tak důsledek závislosti na poskytované péči.

Veřejný ochránce práv provádí systematické návštěvy od roku 2006. Informace s poznatkami o situaci v jednotlivých typech zařízení zveřejňuje; jsou dálkově dostupné,¹² aby mohly sloužit veřejnosti i nenavštíveným zařízením jako zdroj informací o doporučeních ochránce.

Smyslem systematických návštěv je podle § 1 odst. 3 zákona o veřejném ochránci práv posílit ochranu osob před všemi formami tzv. špatného zacházení. Špatným zacházením je přitom třeba rozumět jednání, které (obecně řečeno) nerespektuje lidskou důstojnost. V extrémní podobě může mít podobu mučení, krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, v nižší intenzitě formu neúcty k člověku a jeho právům, nerespektování jeho sociální autonomie, soukromí nebo práva na spoluúčast v procesu rozhodování o jeho vlastním životě, zneužívání závislosti na poskytované péči, nebo jejího prohlubování. Formálně může špatné zacházení spočívat jak v porušování práv garantovaných Listinou, mezinárodními úmluvami, zákony a podzákonými právními předpisy, tak v neplnění více či méně závazných instrukcí, pokynů, standardů péče, principů dobré praxe.

2) Průběh návštěv zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Systematické návštěvy proběhly neohlášeně, na místě však vždy s vědomím ředitele/ředitelky zařízení. Provedením návštěv jsem pověřila pracovníky Kanceláře veřejného ochránce práv (dále také jen „Kancelář“), kterými byli právníci a externí konzultanti – etopedové, psychologové a speciální pedagogové.

Návštěvy zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc byly dvoudenní a zahrnovaly prohlídku prostor, pozorování, rozhovory se zaměstnanci a dětmi, studium vnitřních předpisů a dokumentace vedené o dětech. V průběhu návštěv byla pořizována fotodokumentace.

Zprávy z návštěv, které reflektovaly má zjištění a obsahovaly doporučení ke zlepšení praxe, jsem adresovala ředitelům/ředitelkám jednotlivých zařízení. Ti se poté ke zprávě vyjádřili a informovali mě o přijatých opatřeních.

12 Srov. Veřejný ochránce práv. Ochrana osob omezených na svobodě. Ochrance.cz [on-line]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/>.

3) Informace o navštívených zařízeních

Pracovníci Kanceláře navštívili v letech 2016 až 2018 celkem 11 zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále v tabulce jen „ZDVOP“).

Informace o navštívených zařízeních, jejich zřizovateli a kapacitě jsou uvedeny v následující tabulce.

Název	Kraj	Zřizovatel	Kapacita
ZDVOP při Dětském domově Nová Ves u Chotěboře	Vysočina	Kraj Vysočina	20
ZDVOP Delfínek při Dětském domově Trnová	Plzeňský	Plzeňský kraj	20
ZDVOP Klokánek Praha 4 – Láskova	Praha	Fond ohrožených dětí	28
ZDVOP Klokánek Kroměříž, Kollárova	Zlínský	Fond ohrožených dětí	12
ZDVOP Klokánek Chomutov, Kamenný Vrch	Ústecký	Fond ohrožených dětí	12
ZDVOP při Dětském centru Veská, p. o.	Pardubický	Pardubický kraj	18
ZDVOP při Středisku sociální prevence Olomouc	Olomoucký	Olomoucký kraj	4
ZDVOP při Dětském centru Znojmo, p. o.	Jihomoravský	Jihomoravský kraj	12
ZDVOP Mostáček při Dětském domově a školní jídelně Most, p. o.	Ústecký	Ústecký kraj	16
ZDVOP při Dětském domově Charlotty Masarykové	Praha	Hlavní město Praha	15
ZDVOP při DD Chovánek – dětské centrum rodinného typu	Jihomoravský	Město Brno	28

Systémové problémy

1) Nepřiměřená délka pobytu dětí v zařízení určenému k poskytování krátkodobé pomoci

Maximální délku pobytu dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc stanoví zákon (viz str. 10).

Z mých zjištění učiněných během systematických návštěv vyplývá, že tyto lhůty v praxi nejsou dodržovány. Řada zařízení (ale také OSPOD) stále ještě neopustila dřívější koncepci, podle které zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc fungovala jako alternativa k zařízením ústavní výchovy. Dochází proto k situacím, kdy, ačkoliv dílčí lhůty uvedené u jednotlivých právních titulů zůstávají zachovány, titulů se u jednoho dítěte často vystřídá více. Mnohdy, i když je původní titul pro umístění dítěte do zařízení žádost rodiče (3 měsíce), nahradí ji následně žádost OSPOD (12 měsíců), aby poté pobyt dítěte v zařízení nařídil (a opakovaně prodloužil) soud. V konečném důsledku má většina těchto případů po odnětí dítěte z péče rodičů a po dlouhém pobytu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc stejný konec, a to nařízení ústavní výchovy. Tento postup považuji za nesprávný a vysoce necitlivý vůči samotným dětem, které v zařízení při dlouhém pobytu naleznou „druhý domov“, načež se musí stěhovat do jiného zařízení.

Průměrná doba pobytu v zařízení činila u dětí, které žily v zařízeních v době mé návštěvy, přibližně 11,5 měsíců. To, co tedy zákon považuje za maximální možnou délku pobytu, kterou lze akceptovat pouze ve výjimečných případech, se ve skutečnosti ukazuje být běžnou praxí. Dohromady 33 dětí z celkového počtu 125 žilo v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc v době návštěvy více než 1 rok.¹³

Aniž bych chtěla jakkoliv zlehčovat práci personálu, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jednoduše nejsou koncipována jako poskytovatel dlouhodobé systematické pomoci dětem. Zákonodárce například nepředpokládá, že tato zařízení budou „vzdělávat“ a po delší dobu také vychovávat děti, proto stanovil kvalifikační požadavky na personál těchto zařízení odlišně od požadavků na personál v zařízeních ústavní výchovy.¹⁴ Zákon v případě zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc rovněž neupravuje některé důležité aspekty dlouhodobé (ústavní) péče, například samostatné vycházky,¹⁵ vyplácení kapesného¹⁶ či poskytování pomoci při nabytí zletilosti a odchodu ze zařízení.¹⁷

Častým argumentem ze strany zařízení pro „legalizaci“ dlouhodobého pobytu dítěte v zařízení je, že dítě je zde stabilizované a zvyklé na zdejší prostředí. Ano, dítě si v zařízení zvykne, a pokud zde žije několik let, jeho přemístění do zařízení pro výkon ústavní výchovy představuje zpravidla zásadní zásah do jeho života a může ještě prohloubit jeho citovou deprivaci. Otázka však zní, jak se to stalo, že dítě je několik let v zařízení, které je určeno pro krátkodobou krizovou pomoc?

13 Na konkrétní případy nezákonně dlouhých pobytů dětí v navštívených zařízeních jsem upozornila dotčené krajské úřady a v obecné rovině také Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo spravedlnosti. Závěry jsou dostupné ve zprávě o šetření č. 164/2017/VOP/BJ, dostupné z: <http://eso.ochrance.cz/Vyhledavani/Search>.

14 Srov. ustanovení § 18 zákona o ústavní výchově a § 49a zákona o SPOD.

15 Srov. ustanovení § 20 odst. 1 písm. p) zákona o ústavní výchově.

16 Srov. ustanovení § 31 zákona o ústavní výchově.

17 Srov. ustanovení § 2 odst. 7 písm. e) zákona o ústavní výchově.

Pro nápravu stávajícího stavu bude potřeba, aby zařízení opět začala být ze strany OSPOD, soudů ale často i ze strany jich samotných vnímána jako krátkodobá krizová zařízení, jejichž účelem je dítě stabilizovat a pokusit se o jeho navrácení do rodiny. V případě, že návrat dítěte do rodiny není možný, měl by OSPOD pro dítě zajistit dlouhodobě vhodnější řešení jeho situace, a to zejména formou náhradní rodinné péče, případně formou nařízení ústavní výchovy.

Doporučení zařízením, soudům a OSPOD:

- **Dbát o to, aby zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytovala pouze zákonem předpokládanou krátkodobou (krizovou) pomoc a nenahrazovala zařízení ústavní výchovy.**

2) Umísťování malých dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

O umísťování malých dětí do zařízení se v posledních letech vede velká debata. Na to, že by péče o malé děti (zejména o děti ve věku do 3 let) měla být poskytována výhradně v rodině, Českou republiku opakovaně upozorňují jak mezinárodní organizace,¹⁸ tak organizace zabývající se péčí o děti.¹⁹ Opakovaně na to upozorňuji také i já sama.

Stanovení minimální věkové hranice pro pobyt dítěte v zařízení vytyčila Vláda České republiky jako jeden z cílů péče o děti na léta 2012 až 2015.²⁰ Protože se tak v tomto časovém rozmezí nestalo, vyzval v roce 2015 Výbor pro práva dítěte Rady vlády České republiky, aby byla legislativně zásadním způsobem omezena možnost umísťování dětí do 7 let věku v zařízeních kolektivní péče spolu se stanovením podmínek, kdy by taková forma péče byla výjimečně přípustná po dočasnou dobu.²¹ Žádná z uvedených snah však dosud nebyla úspěšná, právní úprava, která by minimální věkovou hranici obsahovala, dosud nebyla přijata.

V souvislosti s výše uvedeným upozorňuji na to, že problém umísťování malých dětí do „institucí“ se týká také zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. V těch, která pracovníci Kanceláře navštívili, bylo z celkového počtu 125 dětí v době návštěvy 71 přijato ve věku nižším než 7 let, 24 z nich dokonce ve věku nižším než 3 roky (viz graf).

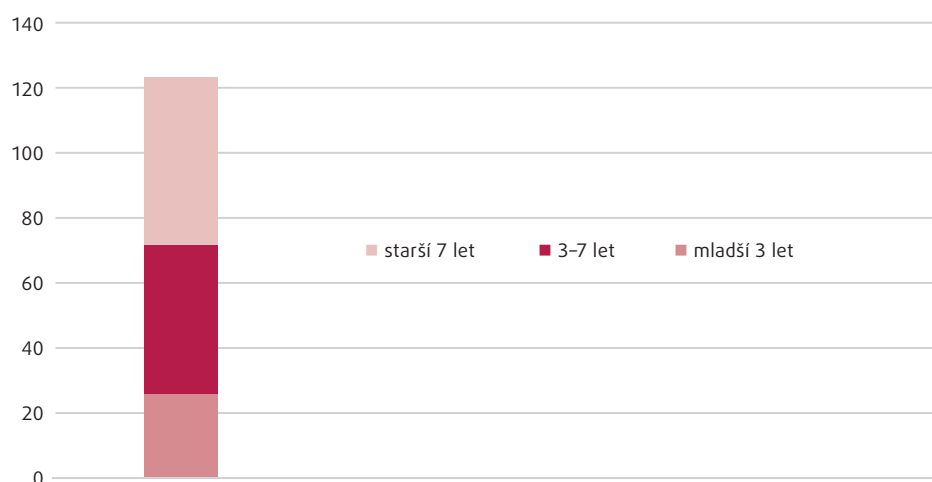
18 Bod č. 14 směrnice Valného shromáždění Organizace spojených národů o náhradní péči o děti, přijaté dne 30. října 2009.

19 Viz např. otevřený dopis asociace Dítě a rodina vládě České republiky ze dne 2. července 2018.

20 Vláda České republiky. Usnesení ze dne 11. dubna 2012 č. 258 k Akčnímu plánu k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2012-2015.

21 Stanovisko Výboru pro práva dítěte ve věci sjednocení služeb pro ohrožené děti ze dne 27. dubna 2015.

Graf 1: Počet dětí vyžadujících okamžitou pomoc – podle věku v době přijetí do zařízení

Zdroj: analýza právních titulů pro pobyt dětí umístěných v zařízení v době naší návštěvy

Pracovníci se setkali s dítětem, které mělo v době návštěvy 6,5 let a v zařízení žilo již 3 roky, i s dítětem, jemuž byly 3 roky, a v zařízení žilo od 1 měsíce věku.

Přestože zákon koncipuje zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jako menší zařízení rodinného typu, stále se jedná o instituci, a nikoliv rodinu, což se projevuje v mnoha oblastech, např. střídáním personálu pečujícího o dítě, střídáním dětí v zařízení, materiálnětechnickým uspořádáním apod.

Praxe je navíc často taková, že zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou zřizována při jiných, větších zařízeních, nejčastěji dětských domovech pro děti do 3 let (zdravotnická zařízení) nebo dětských domovech (zařízení ústavní výchovy), od kterých přejímají některé další prvky ústavní péče. Do budoucna proto doporučuji, aby se debata o umístování malých dětí do zařízení rozšířila také na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jinak existuje nebezpečí, že malé děti sice nebudou umístovány do výše uvedených zařízení, ale nadále (a místo toho) do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, tedy opět do institucí pouze jiného názvu.

Samotná zařízení v této souvislosti poukazují na nefunkčnost systému náhradní rodinné péče. Řada z dětí, které žijí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jsou zařazeny do evidence dětí vhodných pro náhradní rodinnou péči,²² avšak v praxi podle personálu téměř neexistuje možnost, že se děti do náhradní rodiny dostanou.

Apeluji proto na Ministerstvo práce a sociálních věcí, aby bylo v budoucnu činné ve snižování počtu malých dětí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc a nastavilo funkční systém zprostředkování náhradní rodinné péče dětem, které to potřebují a ve chvíli, kdy to potřebují.

Doporučení odborné veřejnosti:

- **Rozšířit diskusi o umístování malých dětí do ústavních zařízení také na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.**

22 Ustanovení § 22 odst. 1 zákona o SPOD.

3) Špatné bytové či majetkové poměry rodiny jako důvod pro umístění

Umísťování dětí do zařízení z důvodu nevyhovujících bytových či materiálních podmínek rodiny se zákon věnuje ve spojitosti s nařizováním ústavní výchovy. Zákon stanoví, že nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.²³ Smyslem tohoto ustanovení je premisa, že nevhodné bydlení je nedostatek, který může být zhojen jiným způsobem než rozdělením rodiny.²⁴

ESLP, na základě jehož rozsudků byla výše citovaná právní úprava přijata, v této souvislosti také připomíná, že násilné odnětí dítěte biologickým rodičům nemůže být odůvodněno pouhou možností umístit dítě do prostředí vhodnějšího pro jeho výchovu; takový zásah do práva rodičů těžit se rodinnému životu se svým dítětem musí být nadto ještě „nezbytný“ s ohledem na další okolnosti.²⁵ Těmi může být například psychické onemocnění dítěte, obecně jeho zdravotní stav, zaostávání ve vzdělání nebo citová újma, špatné zacházení s ním, pohlavní zneužívání nebo znepokojivý psychický stav rodičů.²⁶ K odnímání dětí z péče rodičů z důvodu špatných finančních či bytových podmínek se vyjádřila také Organizace spojených národů, podle které by se finanční nebo materiální nouze nebo podmínky, které z ní přímo a výhradně vyplývají, nikdy neměly stát jediným odůvodněním pro odebrání dítěte z rodičovské péče, pro přijetí dítěte do náhradní péče či pro bránění jeho opětovné integraci do rodinného prostředí. Finanční a materiální nouzi je nutno vnímat jako signál, že rodina potřebuje odpovídající podporu.²⁷

Ač se většina výše citovaných zdrojů týká nařizování ústavní výchovy, za zásah do rodinného života dítěte a jeho rodičů považují rovněž nařízení umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, neboť zde taktéž dochází k odnětí dítěte od rodičů, nezřídka na delší dobu, a k jeho umístění do instituce.

Má zjištění vyplývající z provedených návštěv jsou taková, že u téměř 40 % dětí, které v zařízeních žijí, je jediným důvodem pro pobyt v zařízení (a odloučení od rodiny) špatná bytová či materiální situace rodiny (viz graf).

23 Ustanovení § 971 odst. 3 občanského zákoníku.

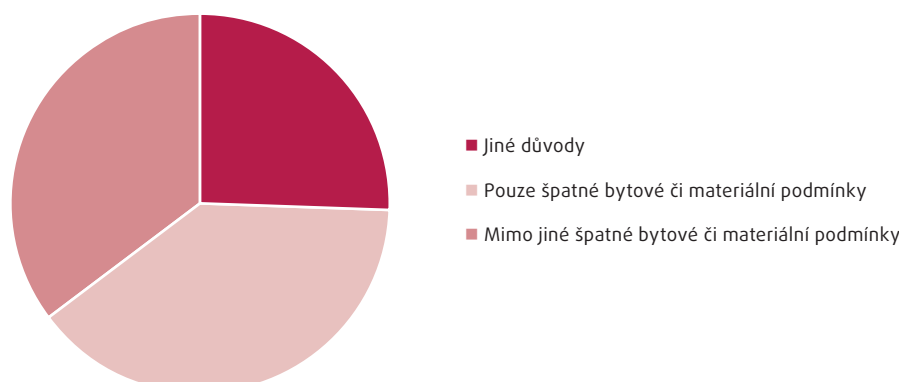
24 WESTPHALOVÁ, Lenka. § 971 [Ústavní výchova, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc]. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1296. ISBN 978-80-7400-503-09.

25 Rozsudek ESLP ve věci K. a T. proti Finsku ze dne 12. července 2001, č. 25702/94.

26 Rozsudek ESLP ve věci Walla a Wallová proti České republice ze dne 26. října 2006, č. 23848/04.

27 Bod č. 14 směrnice Valného shromáždění Organizace spojených národů o náhradní péči o děti, přijaté dne 30. října 2009.

Graf 2: Důvody vedoucí k umístění dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zdroj: analýza právních titulů pro pobyt dětí umístěných v zařízení v době naší návštěvy

U přibližně třetiny dětí, které žily v zařízení pouze z důvodu špatné bytové či materiální situace rodiny, nařídil toto umístění soud. V několika málo případech o umístění dítěte požádal se souhlasem rodičů OSPOD,²⁸ nejčastěji (v téměř polovině případů) to byli sami rodiče. Článek 8 Úmluvy přitom státu ukládá nejen povinnost nezasahovat (resp. zasahovat jen v krajních případech) do práva na rodinný život svých občanů, ale také výkon tohoto práva aktivně podporovat. Znamená to, že jakmile je prokázána existence rodinného vztahu, musí stát v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem.²⁹ To, že rodiče sami žádají o umístění dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z důvodu špatné bytové či materiální situace, nasvědčuje tomu, že stát tuto svou povinnost neplní dostatečně.

Stát by měl věnovat maximální pozornost rodinám, kterým z důvodu špatné bytové či materiální situace hrozí odnětí dítěte z péče. Měl by jim nabídnout takové řešení, které jim umožní zůstat pohromadě. Pouze v akutních případech, kdy dítěti hrozí újma, je možné po dobu, než bude nalezeno vhodné řešení, dítě krátkodobě (v řádu dnů) umístit do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Doporučení OSPOD:

- V případě, že hrozí umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z důvodu špatné finanční či bytové situace jeho rodiny, snažit se vždy o řešení, které umožní rodině zůstat pohromadě.

Doporučení Ministerstvu práce a sociálních věcí a OSPOD:

- Zajistit síť služeb pro rodiny s dětmi tak, aby nemusely žádat o umístění svých dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z důvodu špatné finanční či bytové situace rodiny.

28 Ustanovení § 42 odst. 2 písm. b) a odst. 6 zákona o SPOD.

29 Rozsudek ESLP ve věci Kutzner proti Německu ze dne 26. února 2002, 46544/99.

4) Slučování více druhů zařízení pro děti tzv. pod jednu střechu

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc mají vytvářet materiální, technické a hygienické podmínky pro poskytování sociálně-právní ochrany tak, aby se co nejvíce podobaly podmínkám v přirozeném rodinném prostředí.³⁰ Za účelem posílení rodinného charakteru zařízení zákonodárce v roce 2012 omezil maximální počet dětí v zařízení na 28 (pro porovnání – v dětských domovech může bydlet v jedné budově či v rámci jednoho areálu až 48 dětí). Zároveň bylo stanoveno, že zaměstnanec může současně zajišťovat péči nejvýše o 4 děti (v dětských domovech může jedna rodinná skupina čítat až 8 dětí).

Dětský pokoj v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které bylo zřízeno při dětském domově specializovaném pro děti do 6 let věku

Praxe je však taková, že většina zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (celkem 33 z 60 aktuálně fungujících) není zřízena samostatně, ale je součástí některého ze zařízení pro výkon ústavní výchovy (dětských domovů pro děti do 3 let věku³¹ nebo klasických dětských domovů). V takové situaci nevyhnutelně dochází k tomu, že zařízení, u něhož se předpokládá, že bude dítěti vytvářet prostředí co nejpodobnější rodinnému, přebírá ústavní prvky zařízení, při kterém je zřízeno. V praxi jsme se setkali například s tím, že pokud bylo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zřízeno při dětském

30 Kritérium 3a standardů kvality.

31 Jedná se o bývalé kojenecké ústavy.

domově pro děti do 3 let, které je zdravotnickým zařízením, o děti se staraly zdravotní sestry, které nosily bílý oděv a v péči o děti se střídaly způsobem, že dítě mělo střídavě 23 různých tet. Pokud bylo zařízení zřízeno při dětském domově, výše uvedené odpadlo, ale pravidlem bylo například stravování dětí prostřednictvím centrální jídelny (nikoliv příprava jídla společně v bytě). Setkali jsme se také s případem, kdy bylo v jednom pokoji 15 postelí. Pokud funguje více zařízení různého typu v jedné budově, nevyhnutelně dochází k porušení ustanovení o maximálním počtu dětí v budově (areálu), neboť ač zákon u zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc stanoví maximální počet dětí na 28 a u dětského domova 48, ve skutečnosti může žít v jedné budově až 76 dětí.

Zástupci zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v této souvislosti často poukazují na finanční náročnost a nejistotu při provozování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. S ohledem na to, že se jedná o krizové zařízení, musí být zařízení personálně i materiálně připraveno poskytnout péči tolika dětem, kolik udává jeho kapacita. Státní příspěvek mu však náleží pouze za děti, kterým péči v rozhodném období poskytne.³² S ohledem na fakt, že zařízení nejsou po většinu času plně obsazena, umím si představit finanční (ale i personální) problémy, které jsou spojeny s tímto nastavením financování.

Pokud je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zřízeno při jiném zařízení pro děti, vzniknou zřizovateli menší náklady na provoz, může volit náplň práce personálu podle potřeby v obou zařízeních apod.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, vyhlásilo v roce 2018 mimořádnou dotační výzvu pro provozovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kdy účelem dotace bylo částečné dofinancování činnosti ZDVOP při poskytování pobytu a péče nezletilým dětem nad rámec přiznaného státního příspěvku.³³ Toto však nevnímám jako systémové řešení problému a žádám, aby byl způsob financování zařízení nastaven tak, aby bylo možné provozovat zařízení samostatně, a nabídnout tak dětem prostředí podobné tomu rodinnému, což by mělo být jedním ze základních znaků zařízení tohoto typu.

Doporučení Ministerstvu práce a sociálních věcí:

- Upravit podmínky financování činnosti zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc tak, aby mohla fungovat samostatně a vytvářet dětem podmínky podobné rodinnému prostředí.

5) Role OSPOD v průběhu pobytu dítěte v zařízení

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou součástí systému sociálně-právní ochrany dětí. Aby plnila svou funkci, tedy stabilizovala situaci dětí a navrátila je do rodinného prostředí,³⁴ neobejdou se bez spolupráce s ostatními subjekty, zejména s OSPOD.

32 Ustanovení § 42 g odst. 1 zákona o SPOD.

33 Dotace pro provozovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na rok 2018. www.mpsv.cz [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018 [cit. 2019-02-28]. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/cs/34461>.

34 Kritérium 1 b standardů kvality.

Systémové problémy

OSPOD je subjektem, který by měl poskytování pomoci dítěti koordinovat. Vypracovává individuální plán ochrany dítěte,³⁵ v případě potřeby pořádá případové konference.³⁶

V praxi jsem se někdy setkávala s tím, že po nástupu dítěte do zařízení aktivita OSPOD výrazně klesla, a to pravděpodobně z toho důvodu, že péče o dítě byla v tu chvíli zajištěna a dítěti nehrozilo nebezpečí.

Role koordinátora však OSPOD nezaniká ani během pobytu dítěte v zařízení. OSPOD by měl bezprostředně po příchodu dítěte do zařízení poskytnout pracovníkům zařízení informace o dítěti a jeho rodině, měl by s nimi sdílet individuální plán ochrany dítěte (případně je přizvat k jeho tvorbě či aktualizaci), měl by společně s nimi nastavit cíle pro pobyt v zařízení, koordinovat pomoc rodině apod. OSPOD by měl mít přehled o tom, jaká odborná péče je dítěti v zařízení poskytována a s jakými výsledky. Děti, které jsou v zařízení na základě rozhodnutí soudu, pracovník OSPOD podle potřeby, nejméně však jednou za 3 měsíce navštěvuje, aby sledoval jejich duševní a tělesný rozvoj a také to, zda trvají důvody pro jejich setrvání v zařízení a jak se vyvíjí jejich vztah s rodiči.³⁷ V případě zjištění neoprávněného zasahování do práv dětí na to OSPOD zařízení ihned upozorní.

Apeluji na OSPOD, aby dodržoval výše uvedené povinnosti, byl i v průběhu pobytu dítěte v zařízení (tzn. v bezpečném prostředí) aktivní a nepřenesl dočasnou odpovědnost za řešení situace dítěte a jeho rodiny na zařízení.

Doporučuji také častěji využívat institut případových konferencí, prostřednictvím kterého je možné přizvat k jednomu stolu všechny důležité aktéry z okolí dítěte a odborníky, a pokusit se zjistit (aktualizovat) možnosti, jež se pro dítě nabízejí.

Doporučení OSPOD:

- **Koordinovat ochranu a pomoc dítěti také v průběhu jeho pobytu v zařízení.**

6) Chybějící úprava samostatných vycházek dětí

Zákon o SPOD nijak neupravuje právo dítěte žijícího v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na samostatnou vycházku. Některá zařízení tuto absenci právní úpravy řeší tím, že dětem neumožňují opustit samostatně zařízení bez souhlasu rodiče, jiná dovolují dětem samostatné vycházky pouze v určitých dnech a hodinách.

Absentující právní úprava samostatných vycházek dětí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc způsobuje rozdíl mezi dětmi s nařízenou ústavní výchovou, kterým zákon o ústavní výchově umožňuje opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let (a pokud nedošlo k zákazu nebo omezení vycházek v rámci opatření

35 Ustanovení § 10 odst. 3 písm. d) zákona o SPOD.

36 Ustanovení § 10 odst. 3 písm. e) zákona o SPOD.

37 KRÍSTEK, Adam a Zuzana ZÁRASOVÁ. § 42 (Účel zařízení, okruh oprávněných osob a další základní ustanovení). In: MACELA, Miloslav a kol. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-8]. ASPI_ID KO359_1999CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

ve výchově), a dětmi žijícími v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jež jsou v otázce samostatných vycházek závislá na pravidlech konkrétního zařízení.

Tento odlišný přístup považuji za nežádoucí a žádám Ministerstvo práce a sociálních věcí, aby jej odstranilo a prostřednictvím zákona o SPOD garantovalo dětem žijícím v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc právo na samostatnou vycházku.

Blíže se k problematice samostatných vycházek dětí vyjadřuji v části věnované zařízením (kapitola 5).

Doporučení Ministerstvu práce a sociálních věcí:

- **Upravit zákonem právo dětí žijících v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na samostatnou vycházku.**

Doporučení zařízením

1) Právní tituly pro pobyt dítěte v zařízení

a) Pobyt bez řádného právního titulu

Dítě může být umístěno do zařízení na základě rozhodnutí soudu, žádosti OSPOD, žádosti zákonného zástupce dítěte (resp. písemné dohody uzavřené mezi ním a zařízením³⁸) nebo své vlastní žádosti.³⁹

Pokud je dítě umístěno do zařízení na základě žádosti OSPOD nebo na základě své vlastní žádosti, musí OSPOD ve lhůtě 24 hodin zajistit souhlas rodiče s umístěním dítěte v zařízení. V opačném případě je OSPOD povinen neprodleně podat návrh soudu na vydání předběžného opatření, kterým bude rozhodnuto o umístění dítěte do zařízení.⁴⁰ Ač tedy zákon o SPOD předpokládá čtyři tituly pro umístění dítěte v zařízení, fakticky jsou pouze dva, a to žádost (souhlas) zákonného zástupce, nebo rozhodnutí soudu.

Pobyt dítěte v zařízení bez zákonem předpokládaného právního titulu je protizákonný. V případě, že taková situace nastane a dítě bude v zařízení bez právního titulu, zařízení by mělo neprodleně informovat OSPOD a současně vyzvat rodiče, aby si převzali dítě do své péče.

Příklady špatné praxe:

- Sourozenci byli do zařízení umístěni dne 25. července 2016 na základě žádosti OSPOD. K žádosti nebyl připojen souhlas rodiče s pobytem dítěte v zařízení. Záznam o přijetí dětí byl podepsán sociální pracovnící OSPOD a zástupcem zařízení. Na potvrzení OSPOD o umístění dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ze dne 1. srpna 2016 bylo rukou dopsáno: „Souhlasím s umístěním dětí v Klokánku, T. B., otec“ a podpis otce.
- Na základě žádosti OSPOD se souhlasem matky mohli být sourozenci v zařízení nejdéle do 16. září 2015. Od 17. září 2015 do návštěvy pracovníků Kanceláře provedené ve dnech 28.–29. listopadu stejného roku děti v zařízení pobývaly bez právního titulu. Zařízení za titul pro pobyt sourozenců považovalo probíhající řízení o nařízení ústavní výchovy.
- Dítě svěřil do péče zařízení soud; nejprve předběžným opatřením a následně rozhodnutím o výchovném opatření. Pobyt dítěte v zařízení měl trvat nejdéle do 24. října 2014, pokračoval však i po uplynutí této lhůty a až na začátku dubna 2015 podal OSPOD soudu návrh na nařízení ústavní výchovy. Dne 24. listopadu 2015 bylo dítě předběžným opatřením soudu přemístěno do výchovného ústavu. Dítě tedy bylo v zařízení více než rok bez právního titulu.

38 Ustanovení § 42 odst. 8 zákona o SPOD.

39 Ustanovení § 42 odst. 2 zákona o SPOD.

40 Ustanovení § 42 odst. 6 zákona o SPOD ve spojení s ustanovením § 452 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních.

Doporučení:

- **Ověřovat právní titul pro umístění každého dítěte.**
- **V případě, kdy o umístění dítěte žádá OSPOD, vyžadovat doložení souhlasu zákonného zástupce s pobytem dítěte či předběžného opatření vydaného soudem.**
- **V případě zjevné nemožnosti zajistit souhlas rodiče s umístěním dítěte upozornit OSPOD na povinnost podat neprodleně návrh soudu na nařízení předběžného opatření.**
- **V případě absence souhlasu či předběžného opatření neprodleně řešit situaci s OSPOD, příp. upozornit soud.**

b) Dlouhodobé pobyty

Jedním z nejpálčivějších problémů zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je neúměrně dlouhá doba, kterou zde dítě stráví. Jak jsem již upozornila na začátku zprávy, tato zařízení jsou poskytovatelem krátkodobé intenzivní pomoci, nikoliv dalším článkem soustavy zařízení ústavní výchovy. Praxe je taková, že ačkoliv je maximální možná délka pobytu dětí v zařízení stanovena zákonem, často dochází k jejímu překračování, a to zejména pomocí cyklení různých titulů k pobytu.

Jsem si vědoma toho, že se jedná o systémový problém, a na vině mnohdy nejsou zařízení, ale soudy či OSPOD, které nejsou dostatečně aktivní, a zařízení tak v některých případech nezbude nic jiného než o dítě pečovat, přestože jsou si vědomy toho, že k poskytování dlouhodobé péče nejsou zřízeny. Svůj díl odpovědnosti však nesou také samotná zařízení.

Obecně platí, že pokud pominou důvody pro umístění dítěte, zařízení musí reagovat pružně a dát obratem podnět k soudu ke zrušení umístění.⁴¹ Jedná se o zákonnou povinnost ředitele zařízení bez ohledu na to, zda je OSPOD ve věci činný, či nikoliv. Domnívám se, že tato povinnost je konstruována jako další pojistka⁴² pro to, aby dítě nezůstávalo v zařízení bezdůvodně. Ředitel musí soud informovat o tom, že zařízení není připraveno poskytovat dítěti dlouhodobou péči, a to bez ohledu na souběžnou činnost OSPOD v této věci.

Zvláštním případem jsou situace, kdy dítě v zařízení dlouhodobě nežije, formálně však zůstává v jeho péči (je na tzv. dlouhodobé propustce v rodině). Dlouhodobou propustku považuji za institut, který v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc postrádá smysl. Pokud dítě žije s rodinou mimo zařízení, znamená to, že nevyžaduje péči zařízení a ředitel je v takovém případě povinen podat soudu podnět ke zrušení umístění dítěte v zařízení pro pominutí důvodu pro jeho další pobyt.⁴³

41 Ustanovení § 42a odst. 3 písm. b) bod 3 zákona o SPOD.

42 Jedná se např. o časovou omezenost délky trvání pobytu dítěte v zařízení dle ustanovení § 42 odst. 5 zákona o SPOD, o povinnost OSPOD podat návrh k soudu na zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle ustanovení § 14 odst. 1 písm. e) zákona o SPOD a dále o omezenou dobu trvání předběžného opatření a opakovaný přezkum důvodů pro jeho trvání soudem dle § 452 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních.

43 Ustanovení § 42a odst. 3 písm. b) bod 3 zákona o SPOD.

Příklady špatné praxe:

- Dítě bylo do zařízení přijato v březnu 2015. V dubnu stejného roku soud na základě návrhu babičky dítěte zahájil řízení o svěřeni dítěte do její péče. Od května bylo dítě na základě opakovaných prodlužovaných písemných souhlasů OSPOD na dlouhodobých navazujících propustkách u babičky, která žila na Slovensku. Ihned zde také začalo navštěvovat základní školu. Soud v září 2016 rozhodl o ukončení pobytu dítěte v zařízení a zároveň zamítl návrh babičky na svěřeni do její péče. Důvodem pro toto rozhodnutí bylo, že otec (původně ve výkonu trestu), byl opětovně schopen o něj pečovat a babička již na svěřeni dítěte do své péče netrvala. Dítě bylo formálně v péči zařízení **1,5 roku, celou tu dobu však žilo u své babičky.**

Doporučení:

- **Ve spolupráci s OSPOD a soudy dbát na to, aby zařízení poskytovalo pouze zákonem předpokládanou krátkodobou krizovou pomoc a nenahrazovalo zařízení ústavní výchovy.**
- **Pokud pominou důvody pro další pobyt dítěte v zařízení, bezodkladně dát soudu podnět ke zrušení umístění dítěte v zařízení.**

2) Pomoc dítěti a rodině

a) Spolupráce s OSPOD

OSPOD je orgánem, který má o dítěti a rodině nejvíce informací. S rodinou zpravidla pracuje dlouho předtím, než je dítě do zařízení umístěno, mnohdy je to on sám, kdo o umístění požádá. Pokud chce zařízení naplňovat svůj účel a pomáhat ohroženým dětem v souladu s jejich potřebami, neobejde se bez nastavení efektivní spolupráce a komunikace s OSPOD.

Informace získané od OSPOD by zařízení mělo průběžně vyhodnocovat a zohledňovat v nastavení práce s dítětem a jeho rodinou (blíže viz Doporučení zařízením 2) bod b)). V potřebném rozsahu by je měly mít k dispozici také tety. Stejně tak by spolupráce měla fungovat opačným směrem.

O komunikaci s OSPOD by zařízení mělo vést záznamy.⁴⁴ Hlavním důvodem je kontinuita výkonu sociální práce v zařízení. Podstatné věci, které z komunikace vyplynou, by měly být součástí spisové dokumentace dítěte, tak aby s nimi bylo možné pracovat či na ně navázat. To, že sociální pracovnice sama přehled a informace o dětech a jejich rodinách tzv. „uchovává v paměti“, není v žádném případě dostačující, neboť v případě změny personálu či v době její nepřítomnosti zde nezůstane nikdo, kdo by tyto informace měl.

44 Ustanovení § 42a odst. 2 písm. b) bod 3 zákona o SPOD.

Příklady špatné praxe:

- Spolupráce s OSPOD se zaměřovala pouze na záležitosti provozního charakteru, např. povolování pobytů mimo zařízení nebo vypracování zpráv pro potřeby soudního řízení.
- Zprávy zařízení o dítěti vypracované pro potřeby OSPOD byly stručné, bez hodnocení průběhu pobytu či práce s rodinou. Komunikace probíhala většinou telefonicky, záznamy o tom se nečinily.
- Důvodem svěření sourozenců do péče zařízení byla nedostatečná péče o děti ze strany matky a zanedbaná hygiena dětí, ztráta bydlení, nepodnětné prostředí, zadlužení a časté stěhování matky. Matka měla celkem 8 dětí, soud je všechny odebral z péče ze stejných důvodů. Matka spolupracovala s neziskovou organizací, zařízení však s touto organizací nebylo v kontaktu. Zařízení nemělo informace od OSPOD, zda u matky probíhá nácvik rodičovských a dalších dovedností, které matka potřebuje pro řádnou péči a výchovu dětí. Situace byla o to více alarmující, že matka měla k dětem dobrý vztah, navštěvovala je a pravidelně jim telefonovala.
- Informace od OSPOD o situaci v rodině nebyly předávány tetám.

U dětí, které byly do zařízení umístěny na základě rozhodnutí soudu, mají pracovníci OSPOD povinnost navštěvovat je. Děje se tak podle potřeby, nejméně však jednou za tři měsíce.⁴⁵ Návštěvy pracovníků OSPOD v zařízení vycházejí z jeho povinnosti sledovat dodržování práv dětí ve všech typech pobytových zařízení. OSPOD by měl sledovat především duševní a tělesný rozvoj dítěte, zda trvají důvody pro jeho setrvání v zařízení a jak se vyvíjí jeho vztah s rodiči.⁴⁶ V některých zařízeních popisovali jako běžnou praxi, že se místo návštěvy pracovníků v zařízení dítě dostaví na příslušný úřad. V takovém případě návštěvy nemohou naplňovat svůj zákonný účel, kterým je kontrola dodržování práv dítěte v zařízení. Je mi samozřejmě známo, že není v kompetenci zařízení ovlivnit podobu a frekvenci návštěv pracovníků úřadu, zařízení by v tomto případě mělo OSPOD alespoň upozornit, že tato praxe není přípustná.

Také o návštěvách pracovníků OSPOD v zařízení by zařízení mělo vést záznamy (zda vůbec probíhají a jak často).

Doporučení:

- **Průběžně komunikovat s OSPOD, získané informace vyhodnocovat ve vztahu k nastavení práce s dítětem a jeho rodinou.**
- **Určit, které záznamy komunikace s OSPOD budou podléhat evidenci v dokumentaci dítěte.**

45 Ustanovení § 42 odst. 7 písm. a) zákona o SPOD.

46 KRÍSTEK, Adam a Zuzana ZÁRASOVÁ. § 42 (Účel zařízení, okruh oprávněných osob a další základní ustanovení). In: MACELA, Miloslav a kol. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-8]. ASPI_ID KO359_1999CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

Doporučení zařízením

- **Upozorňovat pracovníky OSPOD na to, že návštěvy dětí na úřadě nemohou nahradit pravidelné návštěvy pracovníků v zařízení.**
- **Vést záznamy o návštěvách zaměstnanců OSPOD v zařízení.**

b) Individuální plánování

Zařízení vytváří pro každé dítě plán poskytování sociálně-právní ochrany dítěti,⁴⁷ přičemž by mělo vycházet z IPOD.⁴⁸ Vzájemná provázanost práce obou subjektů je jedním z předpokladů úspěšného návratu dítěte do rodiny.

Aby zařízení mohlo pracovat s IPOD a zohlednit jej při svém vlastním plánování, mělo by jej mít k dispozici v co nejkratší době po příchodu dítěte do zařízení. Vzhledem k tomu, že OSPOD má sice povinnost IPOD zpracovat, avšak zákon již přímo nehovoří o jeho povinnosti jej zařízení předat, musí být zařízení v případě potřeby aktivní a samo si vyžádat plán bezprostředně po přijetí dítěte. Pokud IPOD není vypracován, zařízení by OSPOD mělo nabídnout spolupráci na jeho tvorbě. Podílet by se mělo rovněž na jeho průběžné aktualizaci.

Jakmile má zařízení IPOD k dispozici, vypracovává individuální plán pro pobyt dítěte v zařízení. Na jeho vypracování by měli kromě klíčového sociálního pracovníka, dítěte a OSPOD (prostřednictvím IPOD) spolupracovat i rodiče dítěte a další osoby podílející se na řešení situace dítěte.⁴⁹ Zapojení rodičů není v některých případech bohužel možné, jejich případná participace na tvorbě plánu však v sobě skrývá benefit ve způsobu zohlednění příležitostí pro posílení vazby mezi dítětem a rodiči, kdy má dítě zároveň příležitost akceptovat rodiče v jejich rodičovské roli. Na plánování by se měl podílet také psycholog a tety, neboť ti mají velmi cenné a detailní poznatky o dětech. Na druhou stranu je nutné připomenout, že vypracování a vyhodnocování individuálního plánu má na starosti sociální pracovník,⁵⁰ tudíž by primární zodpovědnost za vypracování neměla být přenášena na jiné pracovníky.

Plán by měl reflektovat zvláštnosti dítěte a nastavit práci s ním a jeho rodinou. Součástí plánu by s ohledem na předpokládanou délku pobytu mělo být nastavení konkrétních krátkodobých a střednědobých cílů, které budou v pravidelných cyklech vyhodnocovány, měněny nebo doplňovány. Ke každému cíli musejí být co nejkonkrétněji stanoveny kroky, jak jej dosáhnout, neboť jen tak se může jednat o platnou pomůcku pro pracovníky zařízení. Vhodné nastavení individuálního plánu považují pro práci s dítětem za stěžejní.

Cílem, ke kterému veškerá dokumentace vytvářená ze strany zařízení i ze strany OSPOD směřuje, je náprava situace v rodině a návrat dítěte zpět do rodiny. Individuální plán by měl proto zohledňovat také důvody pro umístění dítěte (bytové, finanční důvody, týrání v rodině apod.) tak, aby došlo ke změně v této oblasti a dítě se mohlo vrátit zpět do svého přirozeného prostředí.

47 Kritérium 10a standardů kvality.

48 Ustanovení § 10 odst. 3 písm. d) zákona o SPOD.

49 Kritérium 10 b standardů kvality.

50 Kritérium 10c standardů kvality.

Příklady špatné praxe:

- Dítě bylo do zařízení přijato v dubnu, zařízení požádalo OSPOD o zaslání IPOD až v srpnu.
- Zařízení nevyžadovalo IPOD, neboť je sociální pracovníce podle svých slov ke své práci nepotřebovala. Namísto z IPOD zařízení při vypracovávání vlastního plánu vycházelo pouze z několikátýdenního pozorování dítěte.
- Plány vypracované zařízením nevycházely z IPOD, často se vzájemně dublovaly, nevycházely z aktuální situace dítěte a obsahovaly pouze obecné cíle. Plány neobsahovaly ani konkrétní úkoly, nástroje a frekvenci, jak je bude personál s dítětem naplňovat, dítě ani jeho rodiče se na jejich tvorbě nepodíleli.
- Osobní cíl stanovený v individuálním plánu „nebudu se chovat jako malé dítě“. Úkoly a postupy k naplnění osobního cíle byly stanoveny: 1. Nebudu se vyjadřovat zdobnělinami „papat“, „hajat“. 2. Nebudu se hloupě ptát na věci, které znám. 3. Budu tetě pomáhat a nebudu jí překážet, když má práci kolem malých dětí. Na to navazovalo stanovení kritérií: 1. Vyjadřuji se jako velký a také se tak budu vyjadřovat, 2. Než se na něco zeptám, tak nejprve přemýšlím.
- Plány vytvořené zařízením se soustředily výlučně na vývoj dítěte, nezahrnovaly v sobě práci s rodinou. Pokyny stanovené v plánu nebyly nikým kontrolovány ani vyhodnocovány.

Doporučení:

- Při vytváření individuálního plánu vycházet z aktuálního IPOD vypracovaného OSPOD; v případě, že jej OSPOD po přijetí dítěte automaticky nedodá, vyžádat si jej.
- Nabízet OSPOD spolupráci na tvorbě plánu, pokud plán v době přijetí dítěte není zpracován, a podílet se na jeho průběžné aktualizaci.
- Zapojit do tvorby individuálního plánu pracovníce zajišťující osobní péči o dítě, sociální pracovníci, psychologa, rodiče a dítě (s ohledem na jeho rozumové schopnosti), případně další odborníky.
- Zohlednit v rámci individuálního plánování důvod umístění dítěte.

c) Výchovná péče

Zařízení by mělo dítěti poskytnout odpovídající výchovnou péči.⁵¹ S dětmi je potřeba mluvit, umožnit jim pochopit jejich současnou situaci, dát jim prostor vyjádřit své pocity, názory a starosti, dbát na rozvoj jejich schopností a dovedností a rozvíjet jejich osobnost. Dítě by zařízení mělo vnímat jako rovnocenného partnera, ne jako objekt, o který musí být primárně řádně pečováno.

51 Ustanovení § 42a odst. 1 písm. b) zákona o SPOD.

Doporučení zařízením

Pokud má zařízení k dispozici posudky či doporučení odborníků, kteří s dítětem v minulosti pracovali, může je pro práci s dítětem využít. U výchovně složitějších dětí by do péče měl být zapojen rovněž psycholog. Pokud se v zařízení nachází dítě, které se personálu jeví být nezvladatelným a jemuž zařízení není schopno poskytnout péči odpovídající jeho potřebám, mělo by o tom bezodkladně informovat OSPOD. Pokud by byl OSPOD nečinný a situace neúnosná, může být zařízení samo iniciativní a podat soudu podnět k zahájení řízení o svěřeni dítěte do péče jiného zařízení, např. střediska výchovné péče.⁵²

Příklady špatné praxe:

- Dítě bylo do zařízení umístěno po pobytu ve středisku výchovné péče. Ze zprávy vypracované střediskem vyplývá, že se jedná o dítě s výchovnými problémy a v případě těžkostí se doporučuje jeho umístění do dětského domova se školou. Psycholožka pracující v zařízení ani po třech týdnech od umístění chlapce do zařízení zprávu střediska nečetla, zařízení si s výchovnými problémy chlapce nevědělo rady.

Doporučení:

- Dostatečně se věnovat výchovné péči o dítě.
- U výchovně obtížně zvladatelných dětí zajistit, aby tetám pomáhali zajistit výchovnou péči také jiní odborníci (např. psycholog); u dětí, jejichž výchovu zařízení nezvládá, informovat OSPOD, případně doporučit jejich pobyt v jiném druhu zařízení (např. středisku výchovné péče).
- Zohledňovat při práci s dítětem posudky jiných odborných zařízení, které s ním pracovaly, má-li je zařízení k dispozici.

d) Práce s rodinou

Pomoc dítěti, má-li být úspěšná, se neobejde bez pomoci jeho rodině. Zákonem zařízením stanoví povinnost s rodinou dítěte spolupracovat, poskytnout jí poradenství, pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajistit jí terapii, nácvik rodičovských a dalších dovedností, které rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nezbytně potřebuje pro péči a výchovu dítěte, a to v souladu s IPOD zpracovaným OSPOD.⁵³

Práce s rodinou bývá v praxi často opomíjena. Během návštěv jsem se nejednou setkala s názorem, že zařízení se má starat o dítě, zatímco práce s rodinou je úkolem OSPOD. S tímto názorem nesouhlasím. Práce s rodinou dítěte by měla být významnou součástí chodu zařízení pro děti vyžadující okamžitou

52 Ustanovení § 13a odst. 1 písm. a) zákona o SPOD.

53 Ustanovení § 42a odst. d) a h) zákona o SPOD.

pomoc.⁵⁴ Činnost zařízení může mít na řešení situace dítěte a jeho rodiny dokonce zásadní vliv. Důvodem je fakt, že zatímco OSPOD je v očích rodičů zpravidla ten, kdo jim dítě odebral, oni jsou ti, kteří se o jeho dítě fakticky starají a poskytují mu střechu nad hlavou. V důsledku tohoto odlišného vnímání může mít zařízení lepší výchozí pozici pro práci s rodinou než OSPOD a někdy může být dokonce jedinou institucí, se kterou rodina komunikuje. Tuto příležitost je třeba využít, nespoléhat se pouze na OSPOD, ani být aktivní pouze tehdy, když je OSPOD zcela nečinný, ale aktivně vybízet rodinu dítěte ke spolupráci.

Pracovníci zařízení mají s rodiči zpravidla řadu negativních zkušeností, které je mohou od práce s nimi odrazovat. Pokud však chce zařízení dítěti pomoci, musí být vůči jeho rodině vstřícné. Otevřený a korektní přístup ze strany zařízení je základem procesu vytváření důvěry mezi rodiči a personálem zařízení. Necítí-li rodiče umístěných dětí, že se o ně personál zajímá a že jsou důležitými partnery pro plánování péče o jejich děti, proces důvěry a spolupráce pravděpodobně ani nemůže začít.

Pokud některý z pracovníků zjistí, že není schopen k rodinám dětí přistupovat otevřeně a korektně, doporučuji s tímto zjištěním začít pracovat – například prostřednictvím supervize (viz kapitola 6 d).

Příklady špatné praxe:

- Ředitelka popisovala rodiče dětí z většiny jako „uživatele návykových látek, psychicky narušené jedince, osoby s psychiatrickým onemocněním, kriminální anamnézou apod.“
- Sociální pracovnice zařízení uváděla „těhotenství je pro tyhle lidi forma antikoncepce“. „Rodí děti jako králíky, jako přes kopírák. Měla by být změna právní úpravy, aby jí dítě hned po narození sebrali.“
- Ředitelka při návštěvě uvedla: „Vyčítají mi, že vychováváme kriminálníky, ale za to přitom mohou ty geny.“
- Na zahradě zařízení byla instalována kamera. Ředitelka to zdůvodnila tím, že rodiče kradli. Při otázce, kteří rodiče, sdělila, že se pachatel nenalezl, ale „kdo jiný by to byl“.

Spolupráce s rodinou je důležitá pro co nejrychlejší návrat dítěte zpět do rodiny. Zařízení by se mělo snažit řešit úměrně situaci rodiny a ve spolupráci s dalšími odborníky pracujícími s rodinou získávat od rodičů informace o jejich situaci, o změnách, ke kterým v rodině dochází, o tom, co si pro sebe a děti plánují, v jakém časovém horizontu apod.

54 ZÁRASOVÁ, Zuzana. § 42a (Základní činnosti a práva a povinnosti stran právního poměru při poskytování služby). In: MACELA, Miloslav a kol. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-8]. ASPI_ID KO359_1999CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

Příklady špatné praxe:

- Matka nezvládala péči o děti, měla dluhy na ubytovně a byla závislá na drogách. Děti proto byly umístěny do zařízení s tím, že matka si je přeje vzít zpět k sobě, až si zajistí bydlení. Zařízení nemělo informace, zda matka bydlení hledá, zda jí někdo pomáhá řešit její finanční situaci, případně zbavit se závislosti na drogách. Matka měla o děti zájem, během jednoho měsíce volala 8x, na návštěvě byla 3x, přitom dojížděla více než 130 km. Ve zprávě zařízení pro OSPOD bylo přesto uvedeno: „...žádám o přezkoumání situace a zvážení podání návrhu na nařízení ústavní výchovy. Z dosavadních informací prozatím nic nenasvědčuje tomu, že by si matka intenzivně upravovala svoje poměry tak, aby mohla péči o děti znovu převzít.“ Zařízení ale žádné relevantní informace tohoto druhu nemělo. Dokládala to spisová dokumentace a potvrdila sociální pracovnice. Zařízení rovněž nemělo informace, zda se matce dostalo konkrétní sociální pomoci od OSPOD směřující k řešení bydlení, finanční situace a závislosti na drogách. Zařízení matce v tomto směru pomoc neposkytlo, nebyla dohledatelná ani iniciativa zařízení směrem k OSPOD.
- Důvodem pobytu dítěte v zařízení bylo nestabilní rodinné prostředí, které neodpovídalo základním hygienickým požadavkům. Rodiče nespolupracovali na zlepšení situace, nedodržovali pravidla, která si s OSPOD domluvili. V rozhodnutí, kterým soud svěřil dítě do zařízení, stálo, že zařízení bude spolupracovat s rodiči a širší rodinou dítěte (soud zmiňoval tetu, která by si mohla vzít dítě do péče namísto rodičů) a bude se snažit, aby vztahy mezi zúčastněnými byly zachovány nebo zlepšeny. Soud zároveň předpokládal provádění adekvátní rodinné terapie v průběhu pobytu. Zařízení ve vyjádření k chystanému umístění tohoto dítěte uvedlo: „Zařízení poskytuje odborné služby rodině ve formě konzultace se sociálním pracovníkem, dětským klinickým psychologem, klinickým logopedem, speciálním pedagogem, výchovnou sestrou, právníkem, popř. zprostředkuje poradenství jiných odborníků.“ Dle IPOD mělo zařízení v průběhu pobytu zajistit podporu a pomoc rodině v péči tak, aby bylo připraveno na návrat zpět do rodiny. V době návštěvy pracovníc Kanceláře (cca 4 měsíce po umístění dítěte do zařízení) však již bylo nepravomocně rozhodnuto o svěřeni dítěte do dětského domova. Z dokumentace dítěte vyplývalo, že si je často brávala na prodloužené víkendy domů jeho teta – sestra jeho matky. Matka navštívila dítě v zařízení dvakrát. Poprvé přišla v doprovodu své sestry, tehdy s ní podle záznamu v dokumentaci byly vyřízeny potřebné administrativní záležitosti (předáno poučení o právech a povinnostech rodičů, udělení souhlasu s uveřejněním podobizny dítěte). Při své druhé návštěvě matka podepsala návštěvní řád. Otec dítě v zařízení navštívil pouze jednou. Oznamil, že již 2–3 měsíce abstínuje a bude podávat návrh na „zrušení ústavní výchovy“. Poradenství rodičům dítěte údajně nebylo poskytnuto, protože jsou oba uživatelé návykových látek a sami neprojeví zájem. Matku podle sociální pracovnice přivedla do zařízení její sestra, sama by prý nepřišla. Ani při jedné návštěvě matka podle sociální pracovnice neprojevila zájem o pomoc a spolupráci se zařízením. Zařízení nevyužilo matčiny osobní přítomnosti k navazování kontaktu, budování důvěry

a spolupráce mezi ní a zařízením. Teta dítěte plánovala převzít dítě do své péče poté, co bude v zařízení „zrehabilitováno“. Ze spisu vyplývalo, že je matkou několikaměsíční dcery. Od umístění dítěte do zařízení nebylo jí ani jejímu partnerovi nabídnuto žádné poradenství. Neabsolvovali např. konzultace s psychologkou, aby byli schopni porozumět tomu, co dítě potřebuje, proč se chová tak, jak se chová, co mu v různých situacích pomáhá, aby byli do budoucna připraveni převzít dítě do péče. Když teta sdělila, že se s partnerem rozhodli dítě do své péče nepřevzít, podle sociální pracovnice toto zařízení i OSPOD respektovaly. Ona sama se o důvody nezajímala, zařízení jim nenabídlo žádnou odbornou pomoc a konzultace. Nikdo se nezajímá o to, zda si toto rozhodnutí partneri nevyčítají a co potřebují pro to, aby mohli do budoucna mít přiměřený kontakt s dítětem. Co se týká dítěte, to tedy po několikaměsíčním pobytu v zařízení a ve věku necelých čtyř let pravděpodobně skončilo v dětském domově.

Zařízení může rodině významně pomoci také tehdy, pokud (v souladu se zákonem) zajistí nácvik rodičovských kompetencí a dalších dovedností.⁵⁵ Je přitom na zařízení, zda nácvik zajistí přímo či prostřednictvím jiné organizace. Rodině umístěného dítěte by zařízení mělo pomoci také se zajištěním sociálních dávek či úředních záležitostí, jako je trvalý pobyt, doklady apod.⁵⁶ Považuji proto za vhodné, aby zařízení zaměstnávalo odborníka s přehledem o možnostech a organizacích v okolí, a také, aby dítě bylo umístěno v zařízení v blízkosti své rodiny.

Příklady špatné praxe:

- Děti byly do zařízení umístěny z důvodu nástupu matky k výkonu trestu odnětí svobody. Po návratu z výkonu trestu nedocházelo u jejich matky k žádnému specializovanému kontinuálnímu poradenství. Sociální pracovnice měla dojem, že matce pobyt dětí v zařízení vyhovuje. Děti si pravidelně bere na ubytovnu na víkendy a prázdniny, nebylo jí nabídnuto, aby se s dětmi učila, chodila na třídní schůzky, podepisovala žákovskou knížku, chodila na prohlídky k lékaři atp.
- Z dokumentace dítěte vyplývalo, že mu rodiče nedokáží stanovit jasná a pevná pravidla. Dítě se dopustilo krádeží, bylo agresivní vůči svému okolí a často chodilo za školu. Podle IPOD dítě potřebuje pravidelný režim a jasná pravidla. Matka navštívila zařízení, když dítě do zařízení nastoupilo. Tehdy hovořila s ředitelkou. Následně pak zařízení navštívila po 3 týdnech, když přivezla dítě z velikonočního pobytu. Při předání dítěte nehovořila se sociální pracovnicí, s psychologkou ani s klíčovou pracovnicí. Poradenství proto nemohlo proběhnout.
- K matce dítěte bylo pracovníkům Kanceláře sděleno, že umí děti jenom pusinkovat, ale hrát si s nimi neumí – tento názor však nebyl přesměřován do identifikace potřeb dítěte a matky – nácviku rodičovského chování a jeho podpory.

55 Vláda České republiky. Důvodová zpráva k zákonu č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

56 ZÁRASOVÁ, Zuzana. § 42a (Základní činnosti a práva a povinnosti stran právního poměru při poskytování služby). In: MACELA, Miloslav a kol. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-8]. ASPI_ID KO359_1999CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

- Matka dětí sdělila zařízení, že jí chybí finanční prostředky na cestu za dětmi, přesto nebyla poučena o možnosti požádat o mimořádnou okamžitou pomoc. Sociální pracovníce uvedla, že matka nemá peníze, protože „všechno profetuje“, a že rodiče o dávkách záměrně neinformuje.

Příklady dobré praxe:

- Zařízení učilo matku dětí umístěných v zařízení, které dříve chodily za školu a měly velký počet neomluvených hodin, doprovázet děti pravidelně každý den do školy a ze školy. Matka docházela do zařízení a s dětmi se připravovala na vyučování. Zařízení ukazovalo matce, jak se má s dětmi učit, jak kontrolovat psaní domácích úkolů atd. Zařízení vysvětlovalo matce i to, jak postupovat, když mají děti vši.
- Zařízení vedlo osoby odpovědné za výchovu dítěte a jeho otce k tomu, aby zajišťovali dítěti vhodnou stravu, a to pokud jde o složení, přiměřené množství a vhodnou dobu pro její konzumaci. Vzhledem k podezření na Münchhausenův syndrom by proxy a hyperprotektivní výchovu pomáhalo zařízení osobám odpovědným za výchovu a otci dítěte pracovat s problematikou zdravotního stavu dítěte.
- Zařízení radilo rodině, jak postupovat a zvládat afekty dítěte, a současně pomáhalo dítěti, aby se zorientovalo v rodinných vztazích.

Zařízení by mělo být aktivní také v oblasti sanace rodiny. Jedná se o soubor opatření sociálně-právní ochrany dítěte, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině. Součástí týmu zajišťujícího sanaci by podle odborníků měli být také pracovníci zařízení, v němž se dítě nachází.⁵⁷

Příklad špatné praxe:

- Dítě se před umístěním do zařízení pokusilo o sebevraždu a bylo umístěno v psychiatrické léčebně. Podle IPOD potřebovalo psychoterapii za účelem orientace ve složité rodinné situaci. Zařízení s rodinou dítěte dostatečně nespolupracovalo, komunikace se týkala výhradně příspěvku na úhradu pobytu dítěte v zařízení. Zařízení se nijak nepodílelo na sanaci rodiny a nemělo ani informace o tom, že na sanaci pracuje kdokoliv jiný.

Příklad dobré praxe:

- Dítě mělo jak ke svému otci, tak k bratrovi velmi negativní vztah ovlivněný názorem a ochranou matky. V zařízení probíhala pravidelná setkání těchto osob s cílem podpořit znovunavázání vztahu dítěte k otci, bratrovi a podporu vztahu se sestrou, jež byla dříve také v zařízení. Setkání dítěte s otcem byla vedena s ohledem na posilování pozitivních momentů ve společném životě tak, aby si dítě mohlo vytvořit širší náhled na jejich celkovou rodinnou historii. Zařízení vedlo otce dítěte k tomu, aby akceptoval pomalejší tempo svého dítěte ve změně vztahu, a podporovalo jej v rodičovských kompetencích.

Zařízení by mělo stanovit systém, jakým bude s rodinami dětí pracovat. Kdo a v jakých časových intervalech bude rodině pravidelně poskytovat obecné, příp. specializované poradenství tak, aby bylo možné aktivizovat rodiče ke změnám v chování a podporovat je v realizaci změn potřebných pro návrat dítěte do rodiny. K poradenství rodičům by nemělo docházet náhodně, v situacích ad hoc, např. na chodbě při předávání dětí, nebo mezi dveřmi návštěvní místnosti v podobě kusé informace – „zavolejte si“, „dojděte si“.

Příklad špatné praxe:

- Rozhovor ředitelky s matkou umístěných dětí probíhal mezi dveřmi návštěvní místnosti. Matka nebyla dotázána, zda jí nevadí, že tam stojí několik neznámých lidí (čtyři pracovníci Kanceláře), seděla s dvěma dětmi v raném věku na klíně na pohovce. Ředitelka stála mezi otevřenými dveřmi do chodby, jako by byla stále na odchodu. Celkový způsob, jakým byl rozhovor veden, nesvědčil o důvěrné atmosféře. Nebylo ověřeno, zda matka poradenství rozumí a zda má zdroje doporučené věci realizovat.

Příklad dobré praxe:

- Zařízení organizovalo pravidelná setkávání osob odpovědných za výchovu dítěte (babičky, otce, matky a dalších příbuzných), přičemž některých setkání se účastnilo i dítě.
- V zařízení pravidelně probíhaly konzultace s rodiči dítěte nebo osobami odpovědnými za výchovu, případně i dalšími osobami dítěti blízkými. Pracovníci zařízení sami aktivně kontaktují rodiče a další osoby, předávají jim informace o dítěti, domlouvají s nimi jednotlivá setkání, během nichž je rodině poskytována pomoc a podpora. Setkání s rodiči a osobami blízkými jsou vedena jak samostatně, tak i společně s dítětem. Časté jsou také telefonáty dotyčným dospělým, v nichž psycholog či sociální pracovníce opětovně rodičům vysvětlují některé skutečnosti spojené s řešením situace, kvůli které bylo dítě do zařízení umístěno.

Doporučení zařízením

Práce s rodinou by měla být průběžně zaznamenávána do spisové dokumentace dětí.⁵⁸ Pravidelné záznamy napomáhají kontinuitě práce s rodinou, a to zejména v situaci, kdy dochází ke změně osoby, která má práci s rodinou na starosti.

Aby bylo možné zjistit, nakolik se rodině daří upravit poměry tak, aby se do ní mohlo dítě vrátit, je vhodné, vedle samotného poskytnutí podpory rodině sledovat a vyhodnocovat vývoj vztahu dítě – rodič/rodiče. Toto by zařízení mělo dělat průběžně, nestačí pořizovat dílčí nárazové záznamy (např. „matka přijela na návštěvu, dovezla sladkosti“). Průběžné hodnocení vztahu dítě – rodič/rodiče je důležitým nástrojem nejen pro pracovníky zařízení, ale také pro OSPOD, případně soud. Zařízení by se mělo zaměřit na to, jak dítě o rodiči hovoří, aktivně se ptát na jeho přání a tužby ve vztahu k rodiči, na jeho prožívání odloučení, jak na rodiče reaguje přes telefon, na návštěvě, na popis chování rodiče, četnost telefonátů, návštěv, chování rodiče k dítěti během návštěv, reagování na jeho potřeby, vysvětlování situace apod. Toto hodnocení by mělo zařízení pravidelně zasílat OSPOD.

Doporučení:

- Zaměřit se ve spolupráci s OSPOD vedle péče o dítě také na pomoc jeho rodině a začít bezprostředně po umístění dítěte do zařízení, aby pomoc byla okamžitá.
- V případě, kdy personál cítí, že se jeho vztah k rodinám dětí stává a priori negativní (nebo to pozorují ostatní), se tímto problémem zabývat.
- Spolupracovat s rodinou, zajišťovat rodičům nácvik rodičovských dovedností.
- Hledat řešení, které umožní rodině být co nejdříve spolu, například hledat vhodnou sociální službu, a to ve spolupráci s OSPOD; vytvořit databázi poskytovatelů sociálních služeb v okolí a navázat s nimi spolupráci.
- Podílet se, v případech kdy je to vhodné, na sanaci rodiny ve spolupráci s OSPOD.
- Stanovit systém, kdo a v jakých časových intervalech bude rodině pravidelně poskytovat obecné, příp. specializované poradenství tak, aby bylo možné aktivizovat rodiče ke změnám v chování a podporovat je v realizaci změn potřebných pro návrat dítěte do rodiny.
- V pravidelných časových intervalech zaznamenávat informace o práci s rodinou do dokumentace.
- Sledovat a vyhodnocovat vývoj vztahu dítě – rodič.

58 Podle ustanovení § 42a odst. 2 písm. b) bodu 6 zákona o SPOD má zařízení povinnost zaznamenávat do spisové dokumentace všechny údaje potřebné pro poskytování sociálně-právní ochrany dítěte.

e) Multidisciplinární spolupráce

Důležitým předpokladem pro poskytování kvalitní péče v zařízení je sdílení relevantních informací o dítěti, týmová spolupráce a odborný komplexní přístup. Odborný personál a tety spolu musejí spolupracovat a hledat řešení problémů, které vyvstanou.

Důležitost komplexního přístupu se často ukazuje v případě problémového chování, nebo výraznějších emočních projevů dítěte. Tety zpravidla nemají dostatek informací jak o samotném dítěti, tak o tom, jak problémové situace, do kterých se dítě dostane, zvládat.

Zařízení má mít písemně upraven systém předávání informací mezi jednotlivými pracovníky, kteří se podílejí na řešení situace rodiny a dítěte.⁵⁹ Psycholog (ale i jiný odborný personál) by měl instruovat tety, jak s konkrétním dítětem pracovat. Na co klást důraz, jaké problémové situace mohou u dítěte nastat a jak je zvládat. Odborný personál by měl tety informovat také v případě, že se v okolí dítěte objeví možný „spouštěč“ problémového chování či psychické zátěže (např. událost v rodině dítěte).

Příklady špatné praxe:

- Psycholožka si svou práci s dítětem zaznamenávala, do spisu dítěte však tyto své záznamy zakládala až při odchodu dítěte ze zařízení.
- Dítě mělo komplikovaný vztah s otcem, který v minulosti opustil rodinu, a dítě mu dávalo za vinu situaci, do které se dostalo – že muselo žít s babičkou i to, že nyní žije v zařízení. Psycholožka seznala, že je dítě pod výrazným vlivem matky a že odpovědi, které používá, jsou naučené; vysvětlila mu, že rozcházení rodičů je běžná věc a že to neznamená, že je táta nemá rád, že by mu mělo dát ještě šanci. Bylo vidět, že psycholožka dítě nějakým způsobem „načala“ (dítě uvedlo „že si to teda ještě rozmyslí“). Tetám psycholožka ve své zprávě doporučila, aby dítěti zajistily klid a bezpečí a netlačily na ně ohledně rozhodnutí stýkat se s otcem. Pracovníci Kanceláře se během návštěvy dotazovali tet na to, jakým způsobem se daří naplnit toto doporučení, načež se ukázalo, že o něm tety nevědí. Sociální pracovníce nechtěla, aby se tety dítěte na otce neustále ptaly, proto se rozhodla je s výstupem psycholožky neseznamovat a pracovala s ním pouze ona.

Doporučení:

- **V rámci péče o dítě týmově spolupracovat, předávat si vzájemně relevantní informace mezi pracovníky zajišťující osobní péči o děti, sociálním pracovníkem a psychologem.**
- **Využívat pomoc psychologa v rámci přímé péče o dítě ke zvládnutí problémových situací.**

f) Případové konference

Jedním z nástrojů pomoci v systému péče o ohrožené dítě, který umožňuje, aby dítě stálo skutečně ve středu zájmu, je případová konference. Zainteresované strany se jejím prostřednictvím lépe poznají a mohou bez předsudků, dohadů a dalších zbytečných překážek spolupracovat na konkrétních úkolech.⁶⁰

Vzhledem ke složitému a mnohdy ne zcela přehlednému rodinnému prostředí, ze kterého děti do zařízení přicházejí, považují případovou konferenci za vhodný nástroj k řešení složité situace v rodině. V případě nezájmu rodičů pak případová konference slouží ke včasnému zmapování možností pro další umístění dítěte (širší rodina, náhradní rodinná péče atd.). Její uspořádání však nesmí být samoúčelné a její závěry se musejí promítnout v následné práci s rodinou a dítětem, zejména v IPOD a plánu poskytování sociálně-právní ochrany dítěti v zařízení.

U dětí žijících v navštívených zařízeních nebyly případové konference příliš často využívány. Zákon přitom stanoví případy, ve kterých je realizace případové konference povinná.⁶¹ Povinnost pořádat případové konference má sice primárně OSPOD,⁶² to však nebrání zařízení, aby případovou konferenci samo iniciovalo, pokud sezná, že by to bylo pro dítě přínosné, nebo je její konání dokonce nutné a OSPOD je nečinný. Účastnit by se jí vedle vybraných odborníků z okolí dítěte měli vždy také rodiče, a pokud je to vzhledem k jeho věku, resp. rozumovým schopnostem vhodné, tak také dítě samotné (to se může popřípadě účastnit jenom části setkání).

Výstupem z případové konference je individuální plán sanace rodiny, podle kterého by následně měli všichni zúčastnění (včetně zařízení) postupovat.⁶³

Příklad špatné praxe:

- Zařízení mělo podle plánu vzešlého z případové konference jednou měsíčně pracovat na zachování vztahů mezi rodiči a dětmi (resp. rodiče měli podle plánu jednou za měsíc děti v zařízení navštěvovat). Ve spisu dětí však nebyl rozpracován žádný plán, jak bude zařízení následujících šest měsíců vztahy mezi dětmi a rodiči podporovat.

60 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Manuál k případovým konferencím. 2011. [online] cit. dne 4. ledna 2019. Dostupné zde: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13087/manual.pdf>.

61 Ustanovení § 14 odst. 2 písm. c) a d) zákona o SPOD.

62 Ustanovení § 10 odst. 3 písm. e) zákona o SPOD.

63 BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. Sanace rodiny. Praha: Portál, s. r. o., 2011. ISBN 978-80-262-0031-4, s. 92.

Doporučení:

- Iniciovat případové konference za účasti rodičů i dítěte (s přihlédnutím k věku dítěte) a výsledky zapracovávat do individuálního plánu.
- Evidovat v dokumentaci dítěte záznam z případové konference, a mít tak možnost hodnotit plnění dílčích cílů z ní vycházejících.
- V případě potřeby iniciovat uspořádání opakovaných případových konferencí.

g) Příprava dítěte na přemístění do jiného zařízení

Zařízení má povinnost písemně zpracovat pravidla pro významné situace v životě dětí včetně ukončení pobytu v zařízení.⁶⁴ O této skutečnosti má povinnost informovat kromě dítěte i rodiče či další osoby odpovědné za výchovu.⁶⁵ Změna prostředí může být pro dítě velmi náročným okamžikem. Všechny děti nacházející se v zařízení navíc již v životě minimálně jednou takovou změnou prošly. Na přemístění do jiného zařízení mohou samozřejmě reagovat různě, některé je mohou zvládat bez větších problémů, jiné, zvláště pokud v zařízení žily delší dobu, může tato situace velmi zasáhnout. Je proto nutné dítě o přemístění včas informovat, nechat mu prostor pro to, aby informaci vstřebalo a v případě potřeby mu poskytnout odbornou pomoc prostřednictvím psychologa.

Příklad špatné praxe:

- Dítě bylo v zařízení 5 let, načež soud rozhodl o jeho přemístění do dětského domova nacházejícího se v jiném městě. K přemístění mělo dojít v řádech dnů po ukončení návštěvy pracovníků Kanceláře. Dítě se do nového zařízení netěšilo, velmi psychicky strádalo, chtělo by v zařízení, nebo alespoň ve městě zůstat. Za jedinou kontinuitu ve svém životě považovalo dítě ředitelku zařízení, která je zároveň jeho opatrovnící. Tento svůj smutek dítě nesdílelo s psycholožkou, neznalo ji.

Doporučení:

- Informovat děti o chystaném přemístění a v případě potřeby jim zajistit odbornou pomoc prostřednictvím psychologa.

3) Psychologická pomoc dítěti

Pomoc dítěti zahrnuje také pomoc se zvládnutím jeho trápení, smutku, stresu či traumat. Děti přicházejí do zařízení často z komplikovaného rodinného prostředí. Mohou být traumatizovány z rozchodu rodičů

64 Kritérium 4a standardů kvality.

65 Kritérium 14a standardů kvality.

Doporučení zařízením

a sporů mezi nimi, z obecně napjatých vztahů v rodině, z projevů závislosti či nemoci některého z rodičů a může se také jednat o děti týrané či zneužívané. Zákon proto ukládá zařízením povinnost poskytovat dětem odbornou péči prostřednictvím psychologa.⁶⁶

a) Formy psychologické pomoci

Péči dětského psychologa je možné zajistit externě, obdobně jako je tomu u dětského lékaře, psychiatra a dalších zdravotnických profesí.⁶⁷ Měla by však být dostupná všem dětem.

Příklady špatné praxe:

- Psychologická péče byla poskytována pouze dětem, které měly intenzivní problém, pokud bylo zřejmé, že tuto péči potřebují, případně, že potřebují medikaci. V případě, že se dítě jevílo v pořádku, ke kontaktu s psychologem ani nemuselo dojít.
- S dětmi psycholožka pracovala pouze na základě podnětu tet, zprávu vypracovávala například pro potřeby registru náhradní rodinné péče. Systematicky s dětmi v zařízení nepracovala, terapii žádnému dítěti neposkytovala. V případě vážných problémů směřovala dítě k psychiatrovi. V rozhovoru uvedla, že většina dětí pobývá v zařízení nikoliv z důvodu citového strádání, ale ze sociálních důvodů.

Za důležitou považují nejen dostupnost a systematickosti psychologické pomoci, ale také její včasnost. Za vhodné považují, aby se dítě s psychologem setkalo již během několika prvních dnů po nástupu do zařízení, tedy v době, kdy se musí (vedle svých dlouhodobých problémů) náhle vyrovnat také s odloučením od rodiny, přesunem do neznámého prostředí a mezi pro ně neznámé lidi.

Příklady špatné praxe:

- První psychologická intervence u dítěte proběhla až téměř tři týdny od jeho přijetí do zařízení.
- První psychologická intervence probíhala po skončení adaptační doby, po třech až čtyřech týdnech, u některých dětí dokonce až po 6 týdnech pobytu v zařízení.
- Sourozenci byli v zařízení v době návštěvy pracovníků Kanceláře cca 1 měsíc. Odloučení od rodičů nesli těžce, mladší dítě plakalo a stýskalo se mu po mamince. Psycholožka s těmito dětmi během prvního měsíce jejich pobytu v zařízení nehovořila.

66 Ustanovení § 42a odst. 1 písm. g) zákona o SPOD.

67 ZÁRASOVÁ, Zuzana. § 42a (Základní činnosti a práva a povinnosti stran právního poměru při poskytování služby). In: MACELA, Miloslav a kol. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-8]. ASPI_ID K0359_1999CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

Psycholog by se měl zaměřit především na stabilizaci psychického stavu dítěte, podporu ve zpracování informací, s nimiž se dítě těžce vyrovnává a které samo zpracovat nezvládá. Dále by měl dítěti pomoci zpracovat emoce související s informacemi o rodině, s jeho nejasnou budoucností, orientací v jeho životní situaci, podporou vazby k bezpečným blízkým osobám a hledáním dalších zdrojů opory v životě dítěte.

Příklady špatné praxe:

- Dítě projevovalo značný smutek v důsledku odloučení od matky. Umístění do zařízení nemělo emočně zpracováno, bylo často plačtivé, doufalo v návrat domů k matce. Objevovalo se u něj problematické chování (lhaní, drobné krádeže, potyčky s ostatními dětmi), kterým se pravděpodobně snažilo poutat na sebe pozornost. Při telefonátu s matkou obvinilo tetu ze zařízení, že mu vyhrožovala fackou. Současně bylo dítě v zařízení konfrontováno s problematickým vztahem rodičů mezi sebou. Dítěti nebyla poskytnuta psychologická péče, ač bylo zřejmé, že dítě odloučení od matky zvládá velice těžce. Ve vztahu k tetám projevovalo často vztek.
- Do zařízení byli přijati sourozenci, nejprve jeden a později (po nástupu matky k výkonu trestu odnětí svobody) dva další. Sourozenci se v průběhu pobytu museli vyrovnat s několika psychicky náročnými situacemi, jako byl například nástup matky do výkonu trestu, její následný návrat, přemístění nejstaršího sourozence do výchovného ústavu, užívání drog nejstarším sourozencem apod., vše bez odborné pomoci psychologa.

Psycholog by měl pracovat také s psychosomatickými obtížemi dítěte, případně nacvičovat uvolňovací techniky. Měl by věnovat pozornost společnému reflektování pobytu dítěte v zařízení, řešení případných konfliktů s ostatními dětmi, problémům ve škole či mezilidským vztahům.

Příklad špatné praxe:

- S dítětem pracovala psycholožka na základě informací tet, že je ve stresu (projevuje se i pomočením) z pro ně nečekaného prodlužujícího se pobytu v zařízení. Psycholožka uvedla, že si s dítětem promluvila a pro pomočování zavedla enuretický režim. Další práci s dítětem neuvádí ani nenavrhuje, přestože uznává, že příčina pomočování je psychická. O smutku dítěte hovořily při návštěvě i tety (které podle svých slov záměrně téma nerozvíjejí, aby smutek neprohlubovaly).

Psychologickou péči může psycholog dítěti poskytovat samostatně, sourozencům též společně. V případech, kdy je to vhodné (např. u menších dětí, nebo u dětí, které se stydí o svých problémech mluvit), by měl psycholog umět používat také jiné než verbální metody práce.

Příklad špatné praxe:

- Dítě přijali do zařízení v situaci, kdy jeho otec, kterému bylo svěřeno do výchovy, byl ve výkonu trestu odnětí svobody a o dítě se starala babička. Ta však situaci nezvládala, měla sama zdravotní problémy, dítě od ní často utíkalo ke své sestře. Do zařízení dítě přišlo s pohlavní nemocí a v oblasti intimní hygieny velmi zanedbané. Sociální pracovnice je z obavy, že za sebou může mít nějaké sexuální zkušenosti, objednala k psychologce. Údajně chtěla prostřednictvím psychologky zjistit, co vše dítě v této oblasti zažilo. Dítě však psychologce v této věci nic zvláštního nesdělilo. Jiná schůzka s psychologkou neproběhla.

Pokud již mělo dítě před umístěním do zařízení zajištěnou psychologickou péči, mělo by v ní pokračovat tak, aby nebyla přerušena kontinuita a po ukončení pobytu mělo dítě na co navázat.

V případě provádění diagnostiky dítěte by měl být psycholog opatrný, aby nedocházelo ke zbytečně opakovaným vyšetřením. Děti často vyslychají také soudní znalci nebo policejní vyšetřovatelé, pozornost je proto třeba věnovat také případné sekundární viktimizaci dítěte.

Psycholog by měl průběh poskytované péče zaznamenávat, informace od něj, včetně vyhodnocení potřeb dítěte, by měly být součástí spisové dokumentace dítěte a projevit by se měly i v individuálním (výchovném) plánu dítěte.

Doporučení:

- **Poskytovat psychologickou péči systematicky a všem dětem umístěným v zařízení.**
- **Nastavit úvazek psychologa tak, aby zařízení mohlo zajistit poskytování odborné péče v rozsahu, který děti potřebují.**
- **První psychologickou intervenci zajistit v rozmezí několika dnů po přijetí dítěte do zařízení.**
- **Přizpůsobovat poskytovanou psychologickou péči potřebám dítěte.**
- **V případě potřeby při práci psychologa využívat i jiné než verbální metody.**
- **Pokud mělo dítě před umístěním do zařízení zajištěnou psychologickou péči, umožnit mu v ní pokračovat.**
- **Vyvarovat se zbytečně opakovaným psychologickým vyšetřením dítěte.**
- **Vést záznamy o psychologické péči v rámci dokumentace dítěte.**
- **Zohlednit psychologickou péči v IPOD a plánu poskytování sociálně-právní ochrany dítěti vypracovaném zařízením.**

b) Práce s týranými a zneužívanými dětmi

Zařízení poskytuje pomoc, mimo jiné, dětem tělesně či duševně týraným nebo zneužívaným. Před zneužíváním, zanedbáváním a týráním je děti povinno chránit také během pobytu.⁶⁸

Zneužívání, zanedbávání a týráním představují jedny z největších zásahů do života dítěte, při nichž jsou porušena jejich práva na příznivý vývoj, na identitu, svobodu myšlení, lidskou důstojnost. Pracovníci zařízení by měli být důkladně seznámeni s projevy a následky tohoto patologického způsobu zacházení s dětmi a zkušenostem dětí by měla být přizpůsobena také poskytovaná péče.

Příklady špatné praxe:

- U dítěte existovalo podezření na syndrom CAN. Dítě bylo do zařízení přijato na základě žádosti OSPOD, když se odmítlo vrátit ze školy domů, kde ho údajně bili a vyhrožovali mu zabitím. OSPOD v této souvislosti požádal zařízení o zajištění péče o dítě a dále o psychologické posouzení vztahu dítěte k osobám, které o ně pečují. Zařízení požadované psychologické vyšetření zajistilo, splnilo tedy zadání OSPOD, avšak dítěti nijak nepomohlo zpracovat jeho situaci a komplikovaný vztah k pečujícím osobám. Psychologická péče, která by byla systematickou prací s dítětem, případně i s osobami, které o dítě pečovaly, poskytnuta nebyla.
- Otec dítěte umístěného v zařízení byl vyšetřován pro podezření z týrání. Dítě bylo po dobu 12 týdnů před nástupem do zařízení hospitalizováno v psychiatrické nemocnici z důvodu depresí, sebepoškozování a emoční nestability. Z předběžné propouštěcí zprávy, kterou mělo zařízení k dispozici, vyplývalo mimo jiné doporučení pravidelné péče ambulantního dětského psychiatra a pravidelné psychoterapeutické péče. Po 14 dnech pobytu v zařízení se dítě zhroutilo ve škole. Sociální pracovníce se několikrát pokoušela je objednat na nasmlouvanou kliniku, z kapacitních důvodů však k návštěvě kliniky ještě nedošlo. K jiným poskytovatelům zdravotních služeb zařízení dítě za první měsíc pobytu v zařízení neobjednalo.
- Soud umístil dítě do zařízení v roce 2013 z důvodu podezření týrání ze strany matky. To se neprokázalo, v průběhu dlouhodobého pobytu dítěte u matky v roce 2015 však byly u matky zjištěny špatné podmínky a dítě se na návrh OSPOD vrátilo zpět do zařízení. Po návratu bylo dítě smutné, uzavřené a nemluvné, podle sdělení sociální pracovníce asi opětovně došlo k týrání. Dítě se podle jejího sdělení časem opět dostalo do „normálu“. Dítěti nebyla poskytnuta žádná psychologická intervence ze strany zařízení.

V případech závažně traumatizovaných dětí vidím jako jednu z možností, aby jim zařízení zprostředkovalo psychoterapeutickou pomoc u odborníka, který není součástí zařízení. Dítě mu tak bude moci sdělit informace, které nechce říkat nikomu v zařízení, a zároveň se bude učit důvěře v terapeuta. Zvláště starším dětem nad 12 let je vhodné takto psychoterapii představit a vysvětlit. Dobrá zkušenost s terapeutem může dítěti pomoci, aby jej v případě potřeby vyhledalo také v budoucnu.

68 Kritérium 2 b standardů kvality.

Doporučení:

- U dítěte se syndromem CAN (včetně pouhého podezření) zajistit bezprostředně po přijetí do zařízení krizovou intervencí.
- V případě zneužívaných/týraných či jinak vážně traumatizovaných dětí vždy vyhodnotit, zda není vhodné dítěti zajistit psychologickou pomoc ze strany externího subjektu.
- V případě závažně traumatizovaných dětí upozorňovat ve všech zprávách adresovaných OSPOD a soudu na vhodnost či potřebu zajištění psychoterapie v návazném prostředí.

4) Kontakt dítěte s rodinou

Bez ohledu na důvody umístění musí dítěti i po nástupu do zařízení zůstat zachováno jeho právo (a právo jeho rodičů) na rodinný život.⁶⁹ Zařízení má povinnost dítěti umožnit co nejširší osobní styk s rodiči, osobami blízkými a dalšími osobami odpovědnými za výchovu, k čemuž by mělo mít vypracován písemný postup.⁷⁰

a) Podpora kontaktu dítěte s rodinou

Vztahy s rodiči (a ostatními z přirozeného sociálního prostředí) by zařízení mělo nejen umožňovat, ale také podporovat.⁷¹ Osobní styk a prohlubování vzájemné vazby mezi rodiči a dítětem je nanejvýš žádoucí, neboť zpravidla zvyšuje pravděpodobnost co nejrychlejšího návratu dítěte zpět do rodiny, což je cílem, ke kterému má veškerá péče zařízení směřovat. V případě, kdy se ke kontaktu nemá dítě ani rodič, by zařízení mělo být aktivní. Nemělo by se tedy spoléhat na aktivitu dítěte, rodiče, popř. OSPOD a mělo by se snažit samo iniciovat setkání. Vhodné je apelovat především na rodiče, aby své dítě chodili pravidelně navštěvovat, a udržovali tak vzájemné vazby.

Příklad špatné praxe:

- Dítě žilo ve společné domácnosti s otcem a jeho přítelkyní, s níž mělo konfliktní vztah. Matka dítěte žila v cizině a o dítě nejevila několik let zájem. Dítě se i během pobytu v zařízení vzdělávalo ve stejné základní škole v místě svého původního bydliště. Každý všední den tak bylo fyzicky v dosahu svého bydliště a otce. S otcem se dítě od okamžiku pobytu v zařízení nevidělo. Zařízení toto setkání neiniciovalo.

Doporučení:

- Podporovat a rozvíjet kontakt dítěte s jeho blízkými.

69 Článek 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

70 Kritérium 9a standardů kvality.

71 Kritérium 5a standardů kvality.

b) Podpora sourozeneckých vazeb

Zařízení by mělo respektovat právo dítěte na zachování sourozeneckých vazeb. Nehledě na to, že odloučení od zbytku rodiny je pro dítě již tak stresující, bezdůvodným rozdělením sourozenců může dojít k prohloubení negativního vnímání celé situace. Pokud sourozenci žijí ve stejném zařízení, mělo by jim být zařízeno společné ubytování. V některých individuálních případech je samozřejmě vhodné od tohoto požadavku ustoupit (v jednom zařízení bylo zjištěno, že chlapec, který byl shledán vinným z činu jinak trestného pohlavního zneužití, sdílel byt se svou sestrou, která byla obětí tohoto činu, jiným příkladem by byly kupříkladu časté násilné konflikty mezi sourozenci), přičemž by tedy v dokumentaci dětí mělo být odůvodněno, proč k tomuto opatření zařízení přistoupilo.

Obdobně jako u sourozenců, kteří jsou umístěni společně v jednom zařízení, je (tím spíše) potřeba podporovat kontakty i se sourozenci, kteří se nacházejí mimo zařízení. Iniciativa a podpora by měla být v tomto případě vedena ze strany zařízení, sourozenci o sobě leckdy ani nevědí, takže není nutné vyčkávat na to, až kontakt naváže nejdříve samo dítě (pokud to tedy není jeho přáním). Navázání a podpora kontaktu se sourozenci by měla být rovněž zahrnuta v individuálních plánech dětí.

Příklad špatné praxe:

- Děti měly další sourozence – dvě děvčata v péči matky a mladšího bratra, který byl v pěstounské péči u pěstounů v jiném kraji. Přestože zařízení o této skutečnosti vědělo, nečinilo žádné kroky k navázání kontaktu mezi dětmi, jejich bratrem a pěstouny. Obě děti tak sice věděly o existenci bratra, nikdy jej však neviděly, neměly k dispozici ani jeho fotografii. Navázání a podpora kontaktu se sourozenci nebyla zahrnuta v jejich individuálních plánech.

Doporučení:

- **Respektovat právo sourozenců na společné umístění v jednom bytě.**
- **Podporovat kontakt dítěte se sourozenci, kteří nejsou umístěni v zařízení.**

c) Návštěvy

Jednou z forem kontaktu dítěte s jeho blízkými jsou návštěvy v zařízení. Zařízení by je nemělo ztěžovat nepřiměřenými organizačními či administrativními nároky.

Rodič by měl mít možnost navštívit dítě v podstatě kdykoliv v jeho volném čase s tím, že návštěva nepřiměřeně nezasáhne do chodu zařízení. Zařízení by nemělo omezovat dobu trvání či četnost návštěv. Je možné, že dítě může v případě neohlášené návštěvy rodiče pobývat mimo zařízení – v kroužku, venku s kamarády apod. Může taky v důsledku návštěvy zmeškat společný program, na který se těšilo. Tyto důvody se však nejvíce jeví jako dostatečné pro striktní vymezení návštěvních hodin nebo nemožnost přijmout předem neohlášenou návštěvu, což představuje podstatný zásah do práva na rodinný život,

Doporučení zařízením

do práva dítěte na kontakt s rodičem a do rodičovské odpovědnosti. Pokud tedy není dítě s to návštěvu přijmout, je možné domluvit náhradní termín návštěvy, není však důvod přistupovat k plošným zákazům a omezením. Pokud tak zařízení činí, zcela rezignuje na podporu vztahu rodič – dítě a výrazně snižuje šanci na návrat dítěte do rodiny.

Striktní vymezení návštěvních hodin může mít negativní dopad také na děti, které nikdo nenavštěvuje. V situaci, kdy kupříkladu dítě každé úterý od 14:00 hodin čeká, že je někdo přijde navštívit, může být obzvláště stresující, pokud se tak nestane. Psychický tlak může být v takovém případě pro některé děti výraznější, než by tomu bylo v případech, že by návštěvy probíhaly průběžně.

Příklady špatné praxe:

- Návštěvy byly možné pouze v úterý od 14:00 do 17:30 hodin, po domluvě předem i o víkendech a prázdninách.
- Ze spisové dokumentace dítěte: „V 9 h si pro ni přišla matka na vycházku, ale dítě nebylo vydáno, neboť matka neměla návštěvu oficiálně domluvenou. Matka byla poučena, dítě chvíli plakalo, bylo mu to líto. Odpoledne vycházka s návštěvou KFC, večer mu teta četla pohádky.“ Ze záznamu přitom bylo zřejmé, že dítě bylo v době příchodu matky v zařízení a nemělo žádný program. Ve zprávě pro OSPOD zařízení uvedlo, že matka se zařízením vzorně spolupracuje, dceru pravidelně navštěvuje a dítě má k matce hezký vztah.
- Každou jednotlivou návštěvu dětí v zařízení musela nejdříve povolit sociální pracovnice.

V případě, že rodiče dítě navštíví, měla by mu být k dispozici dostatečně velká a vybavená návštěvní místnost, tak aby zde mohlo docházet k přirozené interakci mezi rodiči a dětmi. Jedná se nejenom o hračky, které dítě a rodič mohou využít při společné hře, k dispozici by rovněž měl být kupříkladu i přebalovací pult, který rodiči umožní zapojit se do péče o dítě a osvojit si chybějící dovednosti, které by napomohly k brzkému návratu dítěte do rodiny. Samozřejmostí by mělo být to, že rodiče mohou jít s dětmi na vycházku a trávit s nimi čas i mimo areál zařízení.

Za nevhodnou považují přítomnost třetí osoby během návštěv rodičů. Jedná se o porušení práva na soukromý a rodinný život, přičemž stejně jako u všech základních práv a svobod i zde platí, že k jejich omezení může dojít pouze na základě zákonného zmocnění (při současném splnění několika dalších podmínek). Asistovaný styk (tj. styk pod dohledem třetí osoby) je oprávněn nařídít rodičům a dítěti pouze soud.⁷² Pokud soud styk rodiče s dítětem neupravil, zařízení nemá oprávnění návštěvy podmiňovat přítomností třetí osoby. Jiná situace nastane tehdy, pokud si rodič či dítě přítomnost třetí osoby z určitého důvodu vyžádá, poté nelze proti účasti třetí osoby nic namítat. Pro tyto případy se poté jeví jako vhodné, aby zařízení mělo k dispozici někoho, kdo má v oblasti doprovázení návštěv dostatečné znalosti a zkušenosti, a může tak pomoci překlenout možné obtíže v komunikaci mezi dítětem a návštěvou.

72 Ustanovení § 503 odst. 1 písm. c) zákona o zvláštních řízeních soudních.

Příklady špatné praxe:

- Návštěvní řád zakotvoval právo ředitelky rozhodovat o přítomnosti pověřené osoby během návštěvy. V praxi to znamenalo, že byl pracovník zařízení buď přítomen v místnosti, nebo sledoval záznam z kamery umístěné v návštěvní místnosti.
- V individuálním plánu dítěte vytvořeném v zařízení je uvedeno, že návštěvy matky v zařízení budou probíhat „dle domluvy za asistence“. Okolnosti vzniku této domluvy (kdo se s kým dohodl, kdy apod.) zde uvedeny nebyly.

Pokud má ředitel za to, že se návštěva chová nevhodně, a nepříznivě tak působí na výchovu dítěte (např. pokud je pod vlivem alkoholu, agresivní, napadá dítě či personál), má právo návštěvu zakázat, nebo přerušit.⁷³ Zákon toto oprávnění omezuje na děti umístěné v zařízení na základě rozhodnutí soudu. Ředitel takto může zasáhnout i proti návštěvě dítěte umístěného v zařízení na základě jiného právního titulu, musí však toto své oprávnění upravit vnitřním řádem a na ně odkázat v dohodě o pobytu se zákonným zástupcem⁷⁴ a souhlasu zákonného zástupce s pobytem v zařízení.⁷⁵

Upozorňuji, že toto oprávnění ředitele se vztahuje pouze na návštěvy probíhající. Zákaz návštěv do budoucna není možný. Pokud by se situace, kdy se osoba během návštěvy chová nevhodně, a nepříznivě tak působí na výchovu dítěte, opakovala, může se zařízení obrátit na OSPOD či na soud s podnětem na omezení styku.

Doporučení:

- **Umožnit kontakt (vycházku/návštěvu) dítěte s rodičem, i pokud rodič není předběžně se zařízením domluven, dítě se v zařízení nachází a chce s rodičem trávit svůj volný čas.**
- **Vybavit návštěvní místnost podnětnými hračkami tak, aby zde mohlo docházet k prohlubování vztahu rodič – dítě a nácviku rodičovského chování.**
- **Upravit dobu návštěv tak, aby rodina a kamarádi mohli dítě navštívit kdykoliv v jeho volném čase.**
- **Nepodmiňovat návštěvy přítomností třetí osoby, asistované návštěvy realizovat pouze v případě, že je nařídí soud, případně pokud o ně požádá sám rodič či dítě.**
- **Uvádět možnost zakázat či přerušit návštěvu nevhodně se chovající osoby i u dětí umístěných na základě jiných právních titulů, než je rozhodnutí soudu.**

73 Ustanovení § 42a odst. 3 písm. a) bod 1 zákona o SPOD.

74 Ustanovení § 42 odst. 8 zákona o SPOD.

75 Ustanovení § 42 odst. 6 zákona o SPOD.

d) Pobyt dítěte mimo zařízení

Režim povolování pobytu dítěte mimo zařízení se liší v závislosti na právním titulu, na základě kterého dítě v zařízení je.

Dítě je v zařízení na základě žádosti (nebo se souhlasem) rodiče

Pokud je dítě v zařízení se souhlasem rodiče, rodič může v úvodu pobytu vymezit okruh osob, u kterých nemůže/může dítě pobývat.⁷⁶ To však zařízení nezavazuje povinnosti žádat rodiče o souhlas s pobytem dítěte u třetí osoby také v každém konkrétním případě, kdy o to třetí osoba požádá (bez ohledu, zda je, či není v dohodě uvedena). Pokud o pobyt dítěte mimo zařízení požádá rodič, zařízení nepřísluší o žádosti rozhodovat a je povinný pobyt bez dalšího povolit.⁷⁷ V opačném případě by se jednalo o nezákonný zásah do rodičovských práv a do práva na rodinný život. Podobně zařízení nesmí bránit ukončení pobytu dítěte v zařízení, pokud o to rodič požádá.

Zařízení nejčastěji chybují v tom, že povolení pobytu dítěte u rodičů podmiňují souhlasem OSPOD, což odůvodňují snahou předat dítě pouze do bezpečného prostředí (s ohledem na důvody, které vedly k jeho umístění do zařízení). Tyto obavy chápou, zařízení však v případě pochybností může informovat OSPOD, že dítě odchází do domácího prostředí a požádat jej o provedení šetření v domácnosti.⁷⁸ Další kroky by mělo zařízení ponechat na OSPOD. Podmiňování pobytu dítěte mimo zařízení souhlasem OSPOD je v případě dětí umístěných v zařízení na základě jiného právního titulu, než je rozhodnutí soudu, v rozporu se zákonem. Jiné je to v případě, kdy o pobyt dítěte mimo zařízení žádá někdo jiný než rodič dítěte (babička, teta apod.). Tam by zařízení nemělo pobyt povolovat automaticky, ale mělo by se řídit vůlí rodičů, kteří by měli pro tyto případy v úvodu pobytu vymezit okruh osob, u nichž bude moci dítě pobývat.⁷⁹

Dítě je v zařízení na základě rozhodnutí soudu

Při povolování pobytu dítěte mimo zařízení u dětí umístěných v zařízení na základě rozhodnutí soudu platí poněkud odlišná pravidla. Ředitel může žádost odmítnout. V takovém případě se jedná o rozhodování o právech a povinnostech v oblasti státní správy,⁸⁰ rozhodnutí ředitele je rozhodnutím podle správního řádu⁸¹ a jako takové musí splňovat zákonné požadavky na formu a obsah (včetně řádného odůvodnění a poučení žadatele o možnosti podat odvolání). Proti rozhodnutí je možné podat odvolání k příslušnému krajskému úřadu.

Praxi, kdy ředitel při zamítnutí žádosti nevydává správní rozhodnutí, ale pouze ústně informuje žadatele, je potřeba odmítnout, neboť by v takovém případě mohlo hrozit svévolné, nikým nekontrolované rozhodování ředitele a OSPOD a porušování práv dětí a jejich blízkých.

76 Ustanovení § 42 odst. 8 písm. h) zákona o SPOD.

77 Ustanovení § 42 odst. 7 písm. b) ve spojení s § 30 zákona o SPOD.

78 Ustanovení § 52 odst. 1 a § 53 odst. 2 písm. c) zákona o SPOD.

79 Ustanovení § 42 odst. 8 písm. h) zákona o SPOD.

80 Ustanovení § 42a odst. 4 zákona o SPOD.

81 Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Příklady špatné praxe:

- Ředitelka v případě negativního vyjádření OSPOD k žádosti nevydávala správní rozhodnutí o povolení pobytu, ale pověřila sociální pracovníci, aby kontaktovala žádající osobu a pokusila se s ní domluvit úpravu podmínek tak, aby mohl být pobyt povolen.⁸²
- Ředitelka pobyt nepovolila, sociální pracovníce o tom matku pouze telefonicky vyrozuměla.

Důvodem pro zamítnutí žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení nemůže být chování dítěte (např. porušování vnitřního řádu zařízení). Pobyt u rodiny dítě realizuje své právo na soukromý a rodinný život. Toto jeho právo nemůže být podmíněno tím, zda dítě zlobí nebo zda plní řádně své školské povinnosti.⁸³ Pobyt dítěte mimo zařízení nemůže být chápán ani jako odměna za dobré chování dítěte.

Doporučení:

- Pokud je dítě v zařízení na základě žádosti (či se souhlasem) rodiče, upravit v dohodě či souhlasu s pobytem možnost pobytu dítěte mimo zařízení a vymezit okruh osob, u nichž budou moci pobývat.
- Pokud je dítě v zařízení na základě žádosti (či se souhlasem) rodiče, povolovat každý jeho jednotlivý pobyt u třetí osoby pouze se souhlasem rodiče.
- Pokud je dítě v zařízení na základě žádosti (či se souhlasem) rodiče, nepodmiňovat jeho pobyt mimo zařízení ani ukončení pobytu souhlasem OSPOD.
- Pokud je dítě v zařízení na základě rozhodnutí soudu, v případě zamítnutí žádosti o jeho pobyt mimo zařízení vydávat správní rozhodnutí.
- Nepodmiňovat povolení pobytu mimo zařízení chováním dítěte.

e) Možnosti omezení kontaktu dítěte s rodinou

Jak jsem již zmiňovala, existují situace, kdy je možné kontakt dítěte s rodinou omezit. Ředitel má pravomoc zakázat (ukončit) konkrétní návštěvu dítěte, dát soudu podnět na omezení styku rodiče nebo jiné osoby s dítětem, neumožnit kontakt s třetí osobou, pokud je dítě v zařízení na základě žádosti (se souhlasem) rodiče a ten s kontaktem nesouhlasí.

82 Nutno uvést, že uvedená praxe není sama o sobě špatná, a ocenila jsem snahu zařízení věcně vyřešit problém na straně žádající osoby. Nicméně pokud se nepodaří překážku odstranit a OSPOD opětovně pobyt neschválí, je potřeba vydat zamítavé správní rozhodnutí.

83 V jednom navštíveném zařízení přímo OSPOD podmiňoval udělení souhlasu se žádostí o povolení pobytu dobrým chováním dítěte, které bylo v zařízení umístěno soudním rozhodnutím. Postup je v rozporu s ustanovením § 30 odst. 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který stanoví, k čemu má OSPOD při vydávání písemného souhlasu zejména přihlížet (rodinné a sociální prostředí, v němž bude dítě pobývat, k IPOD dítěte, bezúhonnosti dalších osob blízkých atd.), přičemž na základě posouzení musí vydat jednoznačné stanovisko k žádosti.

Doporučení zařízením

Mimo zákonem vymezené situace kontakt omezit nelze.

Některá zařízení přesto kontakt dítěte s rodiči omezují, a to nejčastěji z důvodu velké emoční zátěže, která je s ním pro dítě spojena. Dítě podle některých zařízení zvládá odloučení od rodičů lépe, pokud s nimi není v kontaktu. Tento přístup je třeba odmítnout. Pracovníci zařízení by měli umět s emočními projevy dítěte pracovat. Měli by být poučeni, jak s dítětem pracovat, jak je uklidnit a odvést jeho pozornost, namísto toho, aby dítěti v důsledku své bezradnosti omezovali kontakt s rodičem. Jakékoliv omezování kontaktu dítěte s rodičem a dalšími blízkými osobami považují za nevhodné, neboť může být pro (zejména mladší) děti výrazně traumatizující.

Za nežádoucí a jdoucí proti účelu, který má zařízení plnit, považují zavedení tzv. adaptační doby, s odkazem na kterou zařízení zasahuje dítěti do zákonem zaručených práv. Pokud je kontakt dítěte s rodiči během této doby, která činí zpravidla 2 týdny až měsíc, zcela nepřípustný, kromě samotné újmy z neuskutečněného kontaktu to přispívá také k odcizení rodičů a dítěte a snižuje to šanci na brzký návrat dítěte do rodiny.

Pokud si jeden z rodičů přeje omezit styk dítěte s druhým rodičem, zařízení tak nesmí učinit, neboť by významně zasáhlo do práva dítěte na styk s rodičem. To může být omezeno pouze rozhodnutím soudu, a to pouze v krajních případech, kdy je kontakt s rodičem pro dítě škodlivý, nebezpečný apod. Je-li tedy omezení či zákaz styku dítěte s rodičem v zájmu dítěte, jedinou možností je podat soudu podnět k úpravě styku rodiče s dítětem umístěným v zařízení, o čemž je nutné vyrozumět příslušný OSPOD.⁸⁴

Příklady špatné praxe:

- Tety se rozhodly, že dítě nebudou rodiči k telefonu předávat, protože bylo po telefonátu rodičů emočně rozrušeno a plakalo. Praxe byla taková, že pokud dítě u telefonu 3x plakalo, příště už ho rodiči k telefonu nedaly, o tomto se činil záznam na nástěnku.
- Po příchodu dítěte do zařízení následuje adaptační doba v rozmezí 2 až 3 týdnů. Během této doby nejsou povoleny návštěvy, rodič nedostane dítě k telefonu. Kontakt rodiče s dítětem tedy prakticky neprobíhá.

Doporučení:

- **Neomezovat styk dítěte s rodiči z důvodu velké emoční zátěže s ním spojené.**
- **Neomezovat na žádost jednoho z rodičů styk dítěte s druhým rodičem, pokud tak nestanovil soud.**

84 Ustanovení § 42a odst. 3 písm. b) bod 4 zákona o SPOD.

5) Další aspekty života v zařízení

a) Zastupování dítěte

Ředitel je oprávněn zastoupit dítě v běžných záležitostech,⁸⁵ přičemž zákon nerozlišuje, na základě jakého titulu dítě v zařízení je. Rozdíl je v tom, že pokud je dítě v zařízení se souhlasem zákonného zástupce,⁸⁶ je možné toto oprávnění ředitele omezit nebo zcela vyloučit. V rámci provedených systematických návštěv jsem doporučovala, aby byl zákonný zástupce při uzavírání dohody či udělování souhlasu s pobytem poučen o možnosti omezit nebo vyloučit oprávnění ředitele zastoupit dítě v běžných záležitostech.

Komentář k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí k oprávnění ředitele k zastupování dítěte v běžných záležitostech dále uvádí: „V zásadě platí, že i běžné záležitosti týkající se dítěte by měl rozhodovat jeho zákonný zástupce. Jelikož je však v některých případech obtížné souhlas zákonného zástupce či jeho rozhodnutí sehnat, může v takovém případě, jedná-li se o běžnou záležitost, dítě namísto zákonného zástupce zastoupit ředitel zařízení. Pokud by se jednalo o záležitost nikoliv běžnou (slovy občanského zákoníku záležitost významnou), je třeba vždy zastoupení zákonného zástupce, případně je možné určit dítěti opatrovníka, pokud by nebylo možno zákonného zástupce sehnat a hrozilo by nebezpečí z prodlení (např. by se blížil termín podání přihlášek na střední školu). Ředitel zařízení by v takovém případě měl v součinnosti s příslušným OSPOD iniciovat ustanovení opatrovníka dítěti (tzv. opatrovník ad hoc, tedy pro určitý úkon), který by za dítě jednal v záležitostech nikoli běžného charakteru.“⁸⁷

S uvedeným názorem se ztotožňuji. I v případě, že se jedná o běžnou záležitost, mělo by se zařízení aktivně snažit, aby dítě zastupoval rodič. Ředitel by tak svého oprávnění měl využívat uváženě, po vyčerpání všech možností zajistit v záležitosti souhlas rodiče, pokud dítě není natolik rozumově a volně vyspělé, že je schopno udělit souhlas samo.

Významné (nikoliv běžné) záležitosti vymezuje občanský zákoník.⁸⁸ Jedná se zejména o nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volbu vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte.

85 Ustanovení § 42a odst. 3 písm. a) bod 5 zákona o SPOD.

86 Blíže viz kapitola 1 této zprávy.

87 ZÁRASOVÁ, Zuzana. § 42a (Základní činnosti a práva a povinnosti stran právního poměru při poskytování služby). In: MACELA, Miloslav a kol. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-8]. ASPI_ID KO359_1999CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

88 Ustanovení § 877 odst. 2 občanského zákoníku.

Příklady špatné praxe:

- Zařízení používalo plošně formulář „Plná moc“, kterým zákonný zástupce zmocňuje ředitelku zařízení „ke všem právním úkonům spojeným se zastupováním dítěte“ umístěného v zařízení na základě žádosti zákonného zástupce, žádosti obce s rozšířenou působností, žádosti dítěte nebo na základě rozhodnutí soudu. Plná moc se mimo jiné vztahovala na souhlas s poskytováním zdravotních služeb, hospitalizací v nemocnici a psychiatrické léčebně, nebo s přestupem na jinou školu.
- Ředitelka zařízení zastupovala bez dalšího rodiče v rámci řízení o přijetí dítěte do mateřské školy.
- Ve spisové dokumentaci dětí v zařízení byly založeny tzv. „souhlasy s úkony“, které zahrnovaly například souhlas s převedením zdravotnické dokumentace a registraci dítěte k pediatrovi zřizovatele, pořizování fotografií, úpravu vlasů dítěte, změnu školy, souhlas se zdravotními úkony a vyšetřením u psychiatra, nebo hospitalizaci dítěte.
- V rámci dohody o umístění dítěte (nebo souhlasu s umístěním) udělil zákonný zástupce souhlas k „možnému převozu dítěte na odborné zdravotnické pracoviště“. Zároveň zákonný zástupce podpisem dohody, resp. souhlasu vzal na vědomí, že je jeho povinností se dostavit do 24 hodin do zdravotnického zařízení k doplnění dalších informací a k vyřízení nutných a nezbytných záležitostí v souvislosti s léčením dítěte. Pokud tak neučiní, vzal podpisem taktéž na vědomí, že zdravotnické zařízení bude postupovat v souladu s platnou legislativou.

Zastupování dítěte ve významných záležitostech náleží pouze zákonnému zástupci, nikoliv zařízení.

Při rozhodování o dítěti je nutné respektovat rovněž právo dítěte svobodně vyjadřovat své názory (pokud je toho s ohledem na svůj věk schopno), a to ve všech záležitostech, které se ho dotýkají. Názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.⁸⁹

Doporučení:

- **Neuzavírat s rodiči dohodu o tom, že dítě bude také ve významných záležitostech zastupovat ředitel.**
- **V případě potřeby dítě zastoupit v běžné záležitosti se aktivně snažit, aby tak učinil rodič dítěte, a teprve poté využít zákonné oprávnění ředitele zařízení k zastupování dítěte.**
- **Při uzavírání dohody či udělování souhlasu s pobytem poučit rodiče o možnosti omezení či vyloučení zákonného zastoupení dítěte ředitelem v běžných záležitostech.**
- **Zjišťovat také názor dítěte (s přihlédnutím k jeho rozumovým schopnostem) a zajišťovat jeho souhlas s konkrétním úkonem.**

89 Článek 12 Úmluvy o právech dítěte.

b) Poskytování zdravotních služeb

Co se týče zdraví dítěte, zákon o zdravotních službách stanoví, kdy je možné poskytnout dítěti lékařskou péči bez souhlasu zákonného zástupce.

Bez souhlasu zákonného zástupce je možné poskytnout zdravotní službu pouze v případech, kdy se jedná o:

- neodkladnou péči v případě léčby vážné duševní poruchy, pokud by v důsledku jejího neléčení došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta,⁹⁰
- zdravotní služby nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví⁹¹ či
- neodkladnou péči, pokud je u nezletilého podezření na týrání, zneužívání nebo zanedbávání,⁹²
- jinou neodkladnou či akutní péči, pokud souhlas zákonného zástupce nelze získat bez zbytečného odkladu (v takovém případě rozhodne o jejich poskytnutí ošetřující zdravotnický pracovník).⁹³

U dětí, které byly do zařízení svěřeny rozhodnutím soudu, platí rovněž, že je za ně oprávněn rozhodnout zástupce zařízení v případě, kdy hrozí nebezpečí z prodlení a nelze bez zbytečného odkladu získat vyjádření zákonného zástupce.⁹⁴

V jiných případech se vyžaduje k poskytnutí zdravotní služby souhlas zákonného zástupce, udělený poté, co jej zdravotnický personál řádně poučí o okolnostech a rizicích daného úkonu (tzv. informovaný souhlas). Ten nelze udělit ani před nástupem dítěte do zařízení, ani v době po poskytnutí zdravotních služeb. Předem formulované obecné plné moci nebo souhlasy tedy nejsou platné.⁹⁵

Závěrem je důležité zdůraznit pravidlo, že pokud je udělení souhlasu přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající věku dítěte, postačí pro zahájení poskytování zdravotních služeb souhlas samotného dítěte.⁹⁶ K názoru dítěte by ostatně mělo být přihlíženo za každých okolností.

Doporučení:

- **Při potřebě zajištění zdravotních služeb dítěti postupovat podle zákona o zdravotních službách.**
- **Pokud je udělení souhlasu s poskytováním zdravotních služeb přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající věku dítěte, postačí pro zahájení poskytování souhlas samotného dítěte.**

90 Ustanovení § 38 odst. 4 písm. a) zákona o zdravotních službách.

91 Ustanovení § 38 odst. 4 písm. b) zákona o zdravotních službách.

92 Ustanovení § 38 odst. 5 zákona o zdravotních službách.

93 Ustanovení § 35 odst. 3 zákona o zdravotních službách.

94 Ustanovení § 42 písm. b) zákona o zdravotních službách.

95 Ustanovení § 34 odst. 1 zákona o zdravotních službách.

96 Ustanovení § 35 odst. 1 zákona o zdravotních službách.

c) Samostatné vycházky

Na rozdíl od zákona o ústavní výchově⁹⁷ zákon o SPOD výslovně neupravuje právo dítěte na samostatnou vycházku. Z hlediska podpory individuality dítěte a zachování jeho přirozeného kontaktu s prostředím mimo instituci by však vycházky měly být dětem umožňovány, a to v závislosti na jejich rozumové a volní vyspělosti.⁹⁸ Zařízení by mělo jasně formulovat pravidla, podle kterých budou dětem vycházky umožňovány. Určující je zejména od kolika let věku jsou dětem vycházky umožněny a v jakém časovém rozmezí (např. od 7 let věku, každý den od 15:00 do 18:00 hodin po přechozím oznámení personálu), přičemž je možné v odůvodněných případech povolovat individuální výjimky.

Vycházky by neměly být vázány na souhlas zákonného zástupce, který v tomto případě nemůže určit, zda může dítě samo opustit zařízení. Podle konceptu částečné svéprávnosti dítě postupně nabývá způsobilosti k právnímu jednání v závislosti na rozumové a volní vyspělosti odpovídající nezletilým jeho věku.⁹⁹ A pokud je dítě způsobilé k tomu nakoupit si zboží v obchodě, je logicky způsobilé i k tomu do obchodu samo dojít. Pobyt v zařízení není pro dítě trestem, jeho denní režim v zařízení by se měl co nejvíce přibližovat dennímu režimu v jeho přirozeném sociálním prostředí. S ohledem na zachování přiměřené míry autonomie dítěte není možné, aby zařízení, potažmo rodiče rozhodovali o každém jeho kroku. Dítě stále dochází do školy, na brigádu či se chce vidět s kamarády. Tedy i v případě, kdy si rodič nepřeje, aby starší dítě absolvovalo samostatné vycházky, tak by mu zařízení mělo vycházky umožnit; o tomto postupu by mělo informovat rodiče při příjmu dítěte do zařízení.¹⁰⁰

S možností jít na samostatnou vycházku musí být seznámeny také děti.¹⁰¹ Není postačující, pokud je možnost samostatné vycházky upravena ve vnitřním řádu, avšak děti o ní fakticky nevědí. Děti by měly být výslovně informovány o možnosti jít na samostatnou vycházku, tak aby se samy mohly rozhodnout, jak chtějí trávit svůj volný čas. Zařízení by mělo samostatné vycházky dětí podporovat, děti by v žádném případě neměly být bezdůvodně nuceny trávit čas pouze v areálu zařízení či pod dohledem personálu.

Příklad špatné praxe:

- Samostatné vycházky byly u všech dětí vázány na souhlas zákonného zástupce.

Doporučení:

- Stanovit pravidla samostatných vycházek dětí a nepodmiňovat jejich realizaci souhlasem zákonného zástupce.
- Informovat děti o možnosti samostatných vycházek.

97 Srovnaj ustanovení § 20 odst. 1 písm. p) zákona o ústavní výchově.

98 Ustanovení § 31 občanského zákoníku.

99 DOBROVOLNÁ, Eva. § 31 [Částečná svéprávnost nezletilých]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 196. ISBN 978-80-7400-529-9.

100 Kritérium 4a standardů kvality.

101 Tamtéž.

d) Školní docházka

Umístěním do zařízení dítě nepřestává být automaticky žákem školy, kterou doposud navštěvovalo. Praxe je však někdy taková, že je každé dítě po příjmu do zařízení přehlášeno do nové školy v blízkosti zařízení. Tato praxe je většinou odůvodňována přílišnou vzdáleností původní školy od místa zařízení a nemožností zajištění doprovodu dítěte do školy.¹⁰²

Pro zachování původního místa školní docházky hovoří hned několik důvodů:

- Každá změna školy může pro dítě znamenat výraznou psychickou zátěž. Za nepřijatelný v tomto ohledu považuji argument zařízení, že dítě v budoucnu pravděpodobně bude muset změnit školu, a proto nevdí, že ji změní dvakrát. Pravděpodobná změna školy v budoucnu by naopak měla vést zařízení k ještě větší snaze o zachování původního místa docházky, neboť čím méně bude dítě školu měnit, tím menší psychické zátěži bude vystaveno.
- Prostředí školy, stejně jako lidé, kteří se v něm pohybují (učitelé, spolužáci), bývá dítěti často důvěrně známé, považuje je za „své“. V situaci, kdy se dítě ze dne na den ocitne v pro ně cizím prostředí zařízení, může zachování původního místa školní docházky pomoci zmírnit nepříjemné pocity, které v dítěti náhlý pobyt v neznámém prostředí vyvolává.
- Dítě může zachování původního místa školní docházky vnímat jako „důkaz“ přechodnosti pobytu v zařízení. Jako důkaz toho, že důvodem není snaha o jeho odebrání rodičům, ale pouze prostředek k získání času a prostoru pro to, aby OSPOD a odborní pracovníci zařízení pomohli rodičům zajistit řádné podmínky pro jeho výchovu.

Zachování původního místa docházky alespoň po nějakou dobu po nástupu do zařízení má své opodstatnění také u dětí, u kterých se od počátku pobytu jeví, že se nebudou vracet do svého původního prostředí (ale např. k prarodičům). Těmto dětem může zachování místa školní docházky pomoci přijmout nastalé změny a za pomoci odborníků se s nimi vyrovnat.

Příklad špatné praxe:

- Dítě bylo přijato do zařízení 19. května. Předchozí den otec podepsal souhlas s přestoupením dítěte do základní školy v blízkosti zařízení. Do školy bylo dítě přijato dne 23. května, tedy měsíc před skončením školního roku. Původní škola byla v dojezdové vzdálenosti 30 minut jízdy (vlakem, osobním automobilem, které mělo zařízení k dispozici).

Ačkoliv respektuji omezené finanční, materiální a časové možnosti jednotlivých zařízení, domnívám se, že v otázce rozhodování o místě školní docházky by měl být vždy velmi pečlivě posuzován a následně také zohledňován zájem dítěte. Domnívám se také, že povinnost zajistit dítěti doprovod do školy, tak jak ji uvádí zákon, neznamená, že zařízení musí do školy doprovázet všechny děti. Ty, které navštěvují vyšší ročníky základní školy či střední školu, mohou s ohledem na své schopnosti docházet do školy samy.

102 Ustanovení § 42a odst. 1 písm. e) zákona o SPOD.

Doporučení:

- Snažit se o zachování původního místa školní docházky.

e) Začleňování do širšího sociálního prostředí

Zařízení vytváří příležitosti pro to, aby dítě umístěné v zařízení využívalo veřejně dostupných služeb (škola, nebo mateřská škola, zájmové kroužky mimo zařízení).¹⁰³

Důsledkem umístění dítěte do zařízení by v žádném případě nemělo být to, že dojde ke zprůtrhání všech jeho dosavadních vazeb. Zařízení má poskytovat pouze krátkodobou přechodnou pomoc a jeho snahou by mělo být navrácení dítěte do původního prostředí. Dítěti by tedy mělo být v co největší míře umožněno, aby se účastnilo všech svých dosavadních aktivit, zůstalo v kontaktu se svými kamarády a blízkými (viz kapitola 4), rovněž aby mu zůstalo zachováno místo jeho původní školní docházky (viz kapitola 5 d).

Kromě toho, že by se zařízení mělo snažit, aby děti mohly i nadále navštěvovat kroužky a zájmové aktivity, kterých se účastnily již před přijetím do zařízení, mělo by se snažit vzbudit u dětí, jež nemají v současnosti dostatečné vyžití, zájem o nové aktivity. Přestože tuto případnou iniciativu ztěžuje řada věcí,¹⁰⁴ mám za to, že vhodně zvolená zájmová činnost může být někdy tím jediným, co může děti vytrhnout z letargie a bezprizornosti, se kterou se řada z nich potýká. U aktivnějších dětí může sportovní kroužek pomoci ventilovat nahromaděnou energii a zmírnit jejich napětí. Dítě pak v aktivitě může pokračovat i po skončení pobytu v zařízení. Zařízení by proto mělo alespoň vyvíjet snahu o začlenění dětí do širšího kolektivu.

Doporučení:

- Snažit se o udržení původních sociálních vazeb dítěte, mimo jiné, pokračováním v docházce do původní školy či zájmových kroužků.
- Podporovat děti v zájmových aktivitách mimo zařízení.

f) Vnitřní pravidla

Zařízení má v otázce tvorby a zveřejňování vnitřních pravidel řadu povinností, které musí dodržovat. V prvé řadě se jedná o povinnost ředitele vydat vnitřní řád zařízení, který vychází z vymezení jeho činnosti.¹⁰⁵ Vnitřní řád stejně jako další pravidla a postupy jím vytvořené musí zařízení zveřejnit způsobem umožňujícím dálkový přístup, nebo jiným vhodným způsobem.¹⁰⁶ Zařízení má dále povinnost řádně a srozumitelně informovat o výkonu sociálně-právní ochrany ze své strany dítě, rodiče či jiné

103 Kritérium 5 b standardů kvality.

104 Např. zařízení nemá dostatek financí na zájmové kroužky, dítě své rozhodnutí mění každou chvíli, problémem je zapsání dítěte do kroužku v průběhu roku, dítě je v zařízení omezenou dobu, zařízení je umístěno v oblasti s nedostatečnou nabídkou volnočasových aktivit pro děti apod.

105 Ustanovení § 42a odst. 1 písm. i) zákona o SPOD.

106 Kritérium 4 b standardů kvality.

osoby odpovědné za výchovu dítěte a další osoby dítěti příbuzné nebo blízké. Tato povinnost se vztahuje zejména k průběhu pobytu dítěte v zařízení a k právům a povinnostem zúčastněných osob.¹⁰⁷

Webové stránky zařízení jsou důležitým zdrojem, odkud se rodič, dítě a další zúčastněné osoby mohou dozvědět důležité informace o zařízení, kde je dítě umístěno. Proto by měly být vždy aktualizované a kromě odkazů na důležitá vnitřní pravidla zařízení obsahovat i základní informace o jeho chodu (jako jsou například pravidla pro návštěvy, kontakty na personál apod.).

Mimo webových stránek by vnitřní řád a další dokumenty vytvořené zařízením měly být zveřejněny v prostorech zařízení na viditelném místě tak, aby byly k dispozici dětem i rodičům (vhodné je tedy, aby byly umístěny jak v pobytové části, tak v části pro návštěvy).

Ředitel zařízení má ze zákona povinnost seznámit dítě s jeho právy a povinnostmi.¹⁰⁸ Dítě by mělo být s těmito právy a povinnostmi seznámeno způsobem odpovídajícím jeho věku, ve formě, která je pro ně srozumitelná. Zařízení by tedy mělo připravit zjednodušenou verzi práv a povinností, která bude dítěti prezentována s ohledem na jeho rozumovou vyspělost, vhodnou formou může být například obrázkový manuál s popisky. Dokument by měl být dítěti přístupný po celou dobu jeho pobytu v zařízení.

Doporučení:

- **Umístit základní vnitřní pravidla zařízení (např. vnitřní a návštěvní řád) tak, aby byla dostupná dětem i rodičům (do ubytovací části zařízení, do návštěvní místnosti, na webové stránky zařízení).**
- **Uvádět na webových stránkách zařízení praktické informace o chodu zařízení.**
- **Základní pravidla a práva dítěte přizpůsobit tak, aby jejich zobrazení bylo srozumitelné i mladším dětem.**

g) Stížnosti

Zařízení má povinnost písemně zpracovat a zveřejnit také pravidla pro podávání, vyřizování a evidenci stížností na kvalitu nebo způsob poskytování sociálně-právní ochrany, zejména informuje cílovou skupinu, jakou formou stížnost podat, na koho se obrátit, kdo a jakým způsobem bude stížnost vyřizovat a v jaké lhůtě.¹⁰⁹

Z hlediska vyřizování stížností je nutné trvat na jejím formálním vyřízení, zejména proto, aby dítě i rodič věděli, jak bylo s jejich stížností naloženo a jak byla vyřešena. Tím se posiluje transparentnost procesu vyřizování stížností. Podaná stížnost tedy může být řešena i ústně, ale následně by měl vzniknout záznam dokládající evidenci a způsob jejího řešení. Záznam by měl být posléze podepsán všemi zúčastněnými stranami. Dítěti by se měl navíc při sepisování ozřejmit účel sepsání záznamu s tím, že se jedná o jeho ochranu.

107 Kritérium 4a standardů kvality.

108 Ustanovení § 42a odst. 3 písm. b) bod 1 zákona o SPOD.

109 Kritérium 14a standardů kvality.

Doporučení zařízením

Pravidla pro podávání stížností by měla být stejně jako vnitřní řád zveřejněna prostřednictvím webových stránek a vyvěšena v zařízení tak, aby byla dostupná dětem i rodičům. Požadavek srozumitelnosti s ohledem na rozumovou vyspělost dítěte se vztahuje i na tato pravidla.

Děti a rodiče by měli být rovněž informováni o možnosti obrátit se svou stížností na nezávislé kontrolní orgány (včetně jejich výčtu a kontaktních údajů). Dítě by taktéž mělo vědět o možnosti obrátit se na svého sociálního pracovníka z OSPOD, pokud nebude s podmínkami v zařízení spokojeno. Mělo by znát jeho jméno a mít k dispozici jeho kontaktní údaje (adresu úřadu, telefonní číslo).

Doporučení:

- **Vypracovat a zveřejnit vnitřní pravidla pro podávání, vyřizování a evidenci stížností.**
- **Informovat děti a jejich rodiče o možnosti obrátit se na nezávislé kontrolní orgány včetně jejich výčtu a kontaktních údajů.**

h) Stravování

Zařízení by mělo dispozičně co nejvíce připomínat běžnou domácnost. Stolování je společenský rituál, který lidi sbližuje, vede je k tomu se sejit a sdílet společný zážitek. U dětí v neposlední řadě napomáhá k upevnování jejich stravovacích a hygienických návyků. Pokud se děti a personál stravují odděleně, posiluje to v dětech pocit uniformity a ústavnosti. Děti a tety by proto měly stolovat spolu za jedním stolem tak, jak je to v domácnosti obvyklé.

Součástí ubytovací části zařízení by měla být vybavená kuchyň, ve které si mohou děti ve spolupráci s personálem připravovat pokrmy. Seznámení s přípravou pokrmů je pro děti důležité zejména z hlediska jejich přípravy na budoucí samostatný život. I v rodině je běžné, že se dítě určitě mírou podílí na fungování domácnosti. Děti tak mohou v průběhu týdne pomáhat s přípravou snídaní, svačín, večeří, nebo víkendových obědů. Jídelníček by měly ideálně tvořit děti ve spolupráci s personálem.

Děti by měly mít rovněž zajištěn celodenní pitný režim a přístup k jídlu v případě, že dostanou během dne hlad (možnost druhé večeře, svačiny).

Doporučení:

- **Zavést společné stolování pro děti a tety.**
- **Připravovat společně s dětmi alespoň několikrát týdně jednotlivá jídla.**
- **Zajistit dětem celodenní pitný režim a přístup k jídlu v případě, že dostanou během dne hlad.**

i) Oděv dětí

Mezi projevy osobnosti dítěte patří i možnost mít svoje oblečení. Vlastní oblečení by dítěti mělo být ponecháno vždy, pokud si to přeje, i když je ve špatném stavu, obdobně by dítěti měly být ponechány i jeho hračky (s ohledem na možnou citovou vazbu). Je důležité ponechat na rozhodnutí dítěte, zda bude oblečení nosit, nebo ne.

Pokud dítě nemá dostatek vlastního oblečení, mělo by si vybrat vhodné kusy z eráru, které budou po dobu pobytu v zařízení náležet pouze jemu. Praxe, kdy několik dětí sdílí stejné oblečení, je tolerovatelná snad jen u velmi malých dětí, jinak je naprosto nevhodná. Pouze pokud z něj následně vyroste, mohou ho „podědit“ menší děti obdobně jako v rodině, případně s ním ze zařízení odejde. Výjimku tvoří spodní prádlo, kdy je takováto praxe nehygienická.

Zásadní je, že by si dítě mělo oblečení vybírat vždy samo, přidělováním oblečení dítěti dochází k potlačování jeho individuality. Oblečení by mělo mít dítě vždy u sebe, aby si mohlo samo zvolit, co si chce obléci. Není vhodné, aby bylo uloženo u personálu, nebo hromadě ve skříních na chodbě.

Příklad špatné praxe:

- Dětem bylo po příchodu do zařízení odebíráno jejich oblečení, bylo zabaleno do pytle a vráceno rodičům, případně odloženo.

Doporučení:

- Ponechávat dítěti jeho vlastní oblečení.
- V případě potřeby vyčlenit z erárního oblečení věci, které bude mít dítě po dobu pobytu za své vlastní.

6) Personál

Základním předpokladem dobře fungujícího zařízení je dostatek odborného personálu, který poskytne dětem odpovídající péči v závislosti na jejich individuálních potřebách.

a) Celkový počet pracovníků

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má povinnost poskytovat dětem komplexní péči, kromě jiného péči zdravotní,¹¹⁰ výchovnou péči a prostřednictvím sociálního pracovníka a psychologa péči odbornou.¹¹¹

Zákon stanoví požadavek jedné tety na maximálně 4 děti,¹¹² sociální pracovnice by měla zajišťovat poradenství nejvýše 10 dětem.¹¹³ Jedná se však o minimální požadavek. Počty zaměstnanců by měly být přiměřeny rozsahu poskytované činnosti a potřebám umístěných dětí.¹¹⁴

Zařízení by tak mělo při plánování personálního zabezpečení zohlednit zejména čas potřebný k zajištění přímé péče o dítě (osobní péče o dítě a sociální práce), souvisejících administrativních prací a úkonů ve prospěch umístěného dítěte a jeho rodiny a dalších činností nezbytných k zabezpečení kvalitního poskytování sociálně-právní ochrany dětí (porady, supervize...). Rovněž by mělo počítat s možností výpadku zaměstnance, například z důvodu onemocnění, a umožnit vzájemnou zastupitelnost pracovníků.¹¹⁵

V případě, že nejsou naplněny zákonné požadavky na personální zabezpečení, zařízení nemůže dostát svým zákonným povinnostem. Pracovníci jsou v takovém případě natolik vytíženi, ač se snaží svoji práci vykonávat řádně a pečlivě, nejsou schopni poskytnout dětem veškerou potřebnou péči. Tety se pak zaměřují především na zajištění základních potřeb, obdobně sociální pracovnice nemají možnost se detailněji zabírat prací s rodinou a jejich práce je omezena spíše na aktuální potřeby dětí a v rámci toho na základní komunikaci s OSPOD a s příbuznými.

Doporučení:

- **Respektovat zákonný požadavek, že teta zajišťuje péči nejvýše 4 dětem a sociální pracovník nejvýše 10 dětem.**

b) Počet tet střídajících se v péči o jedno dítě

K požadavku zajištění dostatečné personální složky přistupuje požadavek zajištění její stabilnosti, která je předpokladem vytvoření bezpečného prostředí pro dítě v krizi.

Vedení zařízení samozřejmě nemůže zcela ovlivnit fluktuaci zaměstnanců, kdy tito odcházejí na jiné pracovní místo. Může však nastavit takový režim, který zabrání tomu, aby se u dítěte střídal větší počet personálu. Každé dítě by mělo vědět, které tety jsou tzv. jeho, s kým může navázat bližší vztah a na koho se může v případě potřeby obrátit. Tety by měly dítě dobře znát – být obeznámeny o jeho rodinné situaci, znát jeho nálady, projevy, pocity a umět se v nich orientovat.

110 Kritérium 6c standardů kvality.

111 Ustanovení § 42a odst. 1 písm. b) a g) zákona o SPOD.

112 Ustanovení § 42 odst. 4 zákona o SPOD.

113 Kritérium 6 b standardů kvality.

114 Tamtéž.

115 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. 2014. [online]. Citováno dne 29. listopadu 2018. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/19678/manual_ZDVOP_051214.pdf.

Za sledování vývoje konkrétního dítěte a práci s jeho rodinou by měla vždy zodpovídat jedna teta.

Příklad špatné praxe:

- Osobní péči o jedno konkrétní dítě zajišťovalo celkem 23 různých tet.
- Zařízení provozovalo systém kolektivní odpovědnosti – záznamy o dítěti vedli všichni, reálně nebyl určen nikdo, kdo by za sledování vývoje konkrétního dítěte a práci s jeho rodinou zodpovídal.

Doporučení:

- Zajistit dítěti stabilní prostředí a zamezit střídání většího počtu tet v péči o ně.
- Určit dítěti klíčovou tetu, jež bude odpovědna za vedení záznamů o jeho chování (jak se chová, zda mu bývá smutno, zda hovoří o rodině, jaké má problémy, jak prospívá ve škole, jaké má zájmy, jaký má vztah k sourozencům, rodičům a ostatním dětem apod.) a která je bude vyhodnocovat.

c) Vzdělávání personálu

Pro práci s dětmi v zařízení musí personál splňovat podmínky odborné způsobilosti.¹¹⁶

Podle výkladového stanoviska Ministerstva práce a sociálních věcí, v případě kdy se jedná o pracovníky, kteří zajišťují přímou osobní péči o děti umístěné v zařízení, tedy činnost, která je obsahově shodná, nebo podobná činnosti pracovníků v sociálních službách, je možné pro účely splnění podmínek § 49a odst. 1 písm. d) zákona doložit absolvování akreditovaných kvalifikačních kurzů pro pracovníky v sociálních službách v rozsahu alespoň 200 hodin, i když zákon hovoří pouze o kurzech pro sociální pracovníky.¹¹⁷

Co se týče dalšího vzdělávání zaměstnanců, kteří se podílejí na výkonu sociálně-právní ochrany dětí, Ministerstvo práce a sociálních věcí doporučuje minimálně 24 hodin za kalendářní rok, což je standard u pracovníků v sociálních službách.¹¹⁸

Nedostatečné proškolení v oblasti výchovné péče či neinformovanosti personálu o specifických potřebách jednotlivých dětí může mít za následek nevhodný přístup k dětem. Výchovná péče tet přitom musí být odborná. Personál by proto měl být s ohledem na cílovou skupinu dětí soustavně a pravidelně vzděláván. Pokud se tedy v zařízení nacházejí děti se syndromem CAN, nebo s poruchovým chováním, tak je nanejvýš důležité, aby byl personál v této problematice důkladně proškolen. Neméně důležité je

116 Ustanovení § 49a zákona o SPOD.

117 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Soubor otázek a odpovědí k novele zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. [online]. Citováno dne 26. listopadu 2018. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/files/clanky/14776/faq.pdf>.

118 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. 2014. [online]. Citováno dne 27. listopadu 2018. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/19678/manual_ZDVOP_051214.pdf.

Doporučení zařízením

i předávání informací mezi personálem, tety často neznají diagnózy dětí (logopedické vady, mentální postižení, specifické vzdělávací potřeby atd.) nebo postrádají potřebné instrukce od odborného personálu, jak s daným dítětem pracovat.

Pokud personál nebude dostatečně vzdělán, jeho přístup k dětem bude založen na intuitivní bázi, který sice může být laskavý, avšak ve valné většině případů se neukáže jako dostačující a nemůže vést k uspokojení specifických potřeb umístěných dětí.

Příklady špatné praxe:

- Vzdělávání tet ve zdravotnické oblasti výrazně převažovalo nad vzděláváním v oblasti péče výchovné (v roce 2016 absolvovaly tety celkem 545 vzdělávacích hodin, z toho se 10 hodin týkalo péče o ohrožené děti).
- Tety nevěděly, co obnášejí jednotlivé diagnózy dětí v zařízení a jak je s dětmi potřeba pracovat (např. mentální postižení, logopedické vady, specifické vzdělávací potřeby).

Doporučení:

- **Podporovat tety ve vzdělávání v oblasti výchovné péče a v oblasti specifických potřeb dětí se zdravotním postižením.**
- **Zajistit tetám odbornou podporu (například formou školení, konzultací s psychologem), aby věděly, jak s dítětem v problematických situacích pracovat.**
- **Pravidelně proškolovat sociální pracovníce zařízení v oblasti relevantní zákonné úpravy a jejího výkladu, která se vztahuje k sociálně-právní ochraně dětí a činnosti zařízení.**

d) Supervize

Zařízení má povinnost zajistit zaměstnancům podporu prostřednictvím nezávislého kvalifikovaného odborníka, tzv. supervizi.¹¹⁹

Práce v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je náročným a mnohdy i stresujícím povoláním, které může vést k profesnímu vyčerpání a frustraci. Tyto stavy se pak mohou projevat nevhodným chováním personálu směrem k umístěným dětem, jejich rodinám i ostatku personálu. V jednom z navštívených zařízení se personál dokonce uchyloval k používání fyzických trestů či oslovování dětí hanlivými přezdívkami. V tomto případě se jedná buď o projev nevhodných osobnostních předpokladů pro výkon této profese, nebo o selhání v důsledku profesního vyčerpání, respektive o kombinaci obojího. Toto jednání je každopádně nepřijatelné a namísto je pracovněprávní postih daného zaměstnance. Stav profesního vyčerpání a frustrace by přitom vedení mělo předcházet zajištěním pravidelné podpory ze strany nezávislého kvalifikovaného odborníka.

119 Kritéria 6–8 standardů kvality.

Příklad špatné praxe:

- Tety si předávaly informace o dětech prostřednictvím sešitu, děti v něm označovaly výrazy „jeboun“, „prase spařené“ či „hovado cigánské“; v sešitu byly taktéž záznamy o fyzických trestech („dostala – ještě jí dejte“, „oba jsem propleskla“).

Doporučení:

- **Poskytovat personálu podporu prostřednictvím pravidelné individuální a skupinové supervize.**

e) Pracovní oděv

V jednom z navštívených zařízení nosily tety výlučně zdravotnický oděv. Jednalo se o zařízení zřizované při dětském domově pro děti do 3 let věku, tedy při zdravotnickém zařízení.

Nevidím žádný relevantní důvod pro to, aby personál v zařízení sociálně-právní ochrany dětí nosil zdravotnický oděv, který vyvolává dojem nemocničního prostředí a v dítěti posiluje pocit ústavnosti.

Doporučení:

- **Zavést nošení civilního oblečení u pracovníků zajišťujících osobní péči o děti.**

f) Genderový poměr

Ani v jednom z navštívených zařízení nebyl na pozici pracovníka zajišťující osobní péči o děti zaměstnán muž – „strýc“.

Uvědomuji si obtížnost obsazení výchovné nebo jiné odborné pozice mužem, z hlediska zajištění mužského vzoru (zejména pro chlapce) však doporučuji vyvíjet alespoň snahu k obsazení této pozice mužem.

Doporučení:

- **Snažit se o zaměstnání muže na pozici „strýce“ nebo na jinou odbornou pozici.**

7) Prostředí a vybavení

a) Vzhled zařízení

Zařízení by se mělo snažit prostředí co nejvíce materiálně, technicky a hygienicky připodobnit podmínkám přirozeného rodinného prostředí.¹²⁰ Jeho účelem není nahradit umístěným dětem jejich domov, mělo by však vytvořit bezpečné, podnětné prostředí připomínající běžnou domácnost, které bude vyhovovat každodenním potřebám umístěných dětí, umožňovat plnění jejich školních povinností i smysluplné trávení volného času.¹²¹

Příklady špatné praxe:

Dětský pokoj v zařízení zřízeném při dětském domově pro děti do 3 let věku.

Příklad dobré praxe:

Zařízení nebylo zvenku označeno jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Uvnitř bylo uspořádáno jako běžný bytový dům, příchozí (např. kamarádi dětí) nebyli konfrontováni s faktem, že se nacházejí v instituci.

120 Kritérium 3a standardů kvality.

121 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. 2014. [online]. Citováno dne 27. listopadu 2018. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/19678/manual_ZDVOP_051214.pdf.

Vybavení zařízení by mělo odpovídat potřebám cílové věkové skupiny přijímaných dětí. Je tedy možné, aby vybavení zařízení bylo z velké části přizpůsobeno potřebám mladších dětí (hračky, velikosti stolů, židlí, postelí, celkový dojem interiéru) v případě, že si zařízení určilo cílovou věkovou skupinu dětí mladších 6 let. I v takovém případě však nesmí zapomenout na svou zákonnou povinnost poskytovat ochranu a pomoc všem dětem¹²² a ponechat část zařízení uzpůsobenu i těm starším.

Někdy je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zřízeno při jiném zařízení (zdravotnickém či školním ústavním). Je nutné mít v takové situaci na paměti, že se jedná o zařízení, jež jsou provozována v odlišných zákonných režimech, a jejich činnost proto musí být ve všech aspektech oddělena. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zůstává samostatnou jednotkou s vlastními prostory, systémem financování a samostatným personálním zajištěním.¹²³ V opačném případě zařízení nerespektuje povinnost pečovat o dítě v souladu s formou jeho umístění a péče.¹²⁴

Příklad špatné praxe:

Koupelny a toalety v zařízení, které bylo zřízeno při dětském domově specializovaném na děti do 6 let věku

- Vybavení zařízení odpovídalo spíše vybavení mateřské školy, ačkoliv cílovou věkovou skupinou byly děti ve věku do 18 let. Soukromé prostory dětí (např. místa pro školní přípravu) byly potlačeny ve prospěch různých herních a společenských prostor. Rovněž prostory sociálních zařízení byly pro starší děti nevyhovující (zejména otevřené toalety bez oddělení stěnou).

122 Ustanovení § 42 odst. 1 ve spojení s ustanovením § 2 odst. 1 zákona o SPOD.

123 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. 2014. [online]. Citováno dne 27. listopadu 2018. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/19678/manual_ZDVOP_051214.pdf.

124 Kritérium 3c standardů kvality.

Doporučení:

- **Dbát, aby zařízení připomínalo běžnou domácnost.**
- **Dbát, aby vybavení zařízení odpovídalo věkové skladbě dětí (pokoje, volnočasové aktivity, sociální zařízení...).**
- **V případě, kdy je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zřízeno při zařízení jiného typu, dodržovat odlišný charakter těchto dvou zařízení.**

b) Mříže

V některých navštívených zařízeních byly v prostorách, ve kterých se pohybují děti, instalovány mříže. Personál zařízení toto odůvodňoval povinností zajistit dětem bezpečné prostředí.

Instalaci mříží v zařízení sociálně-právní ochrany dětí považuji za opatření, které je nejen nevhodné, ale které děti (zejména ty starší) mohou vnímat rovněž jako zásah do své důstojnosti. Děti jsou v zařízení proto, aby jim byla poskytnuta pomoc a podpora, a nikoliv proto, aby byly kriminalizovány (což je pocit, který v nich mříže mohou vyvolat). Protože právo na lidskou důstojnost patří mezi základní lidská práva, k zásahu do něho lze přistoupit pouze na základě výslovného zákonného zmocnění. V případě mříží zákonodárce toto oprávnění udělil zařízením, ve kterých je vykonávána ochranná výchova,¹²⁵ zařízením sociálně-právní ochrany dětí však nikoliv.

V případě, že se zařízení obává o bezpečnost dětí, je možné použít do oken alternativní zabezpečovací prvky (ochranné fólie, dětské pojistky apod.).

Doporučení:

- **Neinstalovat v zařízení mříže, v případě nutnosti použít jiné vhodné zabezpečovací prvky.**

c) Kamery

U bezpečnostního kamerového systému platí stejné pravidlo jako u mříží. V případě, že jsou kamery instalovány v prostorách, kde se běžně pohybují děti (typicky zahrada či návštěvní místnost), jedná se o porušení práva dětí na soukromý a rodinný život, k čemuž je stejně jako v případě zásahu do práva na důstojnost vždy potřeba zákonného zmocnění. Protože to v případě zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc neexistuje, instalace kamer v těchto prostorách je nepřípustná. Zájem na ochraně majetku či na bezpečnosti personálu a dětí, kterým zařízení argumentují, nemůže převážet.

Instalace kamer je možná v tzv. provozních prostorách zařízení, kde se děti nepohybují. Zde je pouze nutné řídit se platnými předpisy na ochranu osobních údajů.

¹²⁵ Ustanovení § 15 odst. 1 zákona o výkonu ústavní výchovy zní: „V zařízeních, ve kterých jsou umístěny děti s uloženou ochrannou výchovou, jsou používány speciální stavebně-technické prostředky k zabránění útěku těchto dětí...“

Doporučení:

- V případě, že se zařízení rozhodne instalovat kamery, vyvarovat se jejich instalaci v prostoru, kde se běžně pohybují děti.

d) Pokoje dětí

Zařízení má povinnost klást důraz na individuální potřeby dětí a zajistit dětem bezpečné soukromí.¹²⁶ Zařízení má mít oddělenou pobytovou část od části, kde probíhají konzultace, a dále část, kde probíhají návštěvy dětí.¹²⁷

Pokoje dětí by měly být vnímány jako jejich soukromé prostory, do kterých se vstupuje jen v době jejich přítomnosti, po zaklepaní a s jejich souhlasem. V případě, že do zařízení chodí další cizí osoby (např. sponzoři), tak by měl být jejich pobyt v ubytovací části co nejvíce omezen, aby děti nebyly zbytečně rušeny.

Dětem by mělo být umožněno si prostředí pokojů individualizovat podle svého vkusu, každé dítě by mělo mít v pokoji vyhraněný prostor, kde si bude ukládat své osobní věci. Při zohlednění věku a rozumové vyspělosti jednotlivých dětí by zařízení mělo rovněž poskytovat uzamykatelný prostor, kde si mohou děti bezpečně uložit své cennosti.¹²⁸ Poskytnutím uzamykatelného prostoru je dětem umožněno zachovat si v cizím prostředí alespoň část svého soukromí. Tato potřeba stoupá úměrně věku dítěte, kdy starší děti zároveň často vlastní předměty vyšší hodnoty (notebook, mobil apod.). Možnost úschovy věcí u personálu je spíše prozatímního charakteru a nemůže nahradit uzamykatelný bezpečný prostor přímo na pokoji dítěte (zařízení však nemůže možnost úschovy věcí přímo u personálu a priori vylučovat). Starším dětem by měla být poskytnuta možnost si své věci uzamknout vždy, stejně tak by jim měla být nabídnuta možnost uzamknout si svůj pokoj.

Příklady špatné praxe:

- Na vstupním listu předávaném dítěti při příjmu bylo uvedeno „cenné věci (hodinky, CD, kazety, mobily apod.) pouze na vlastní nebezpečí, při ztrátě či poškození zařízení nepřebírá za poškození či ztrátu odpovědnost“.
- Na pokoji bylo 15 postelí, ubytováno zde bylo 8 dětí.

Doporučení:

- Zajistit dětem soukromí, dbát na přiměřenou kapacitu pokojů dětí.
- Zajistit uzamykatelné pokoje a možnost uzamknout si pokoj s ohledem na individuální potřeby a schopnosti dětí.

126 Kritérium 3a standardů kvality.

127 Kritérium 3 b standardů kvality.

128 Cennostmi myslím i věci, ke kterým má dítě zvláštní vztah (např. dopisy, fotografie apod.).

Doporučení zařízením

- Respektovat dětské pokoje jako soukromé prostory (omezit návštěvy sponzorů, klepat před vstupem do pokoje).
- Zajistit dětem vlastní uzamykatelný prostor na pokoji a možnost ho využít s ohledem na jejich individuální potřeby a schopnosti.

e) Koupelny a toalety

Zařízení by mělo zajistit dětem potřebnou míru soukromí také při hygienických úkonech na toaletě a v koupelně.

Děti by měly mít možnost se uzamknout na toaletě. Jednotlivé toalety by navíc neměly být umístěny vedle sebe bez oddělení jakoukoliv zástěnou (viz foto výše). Nemožnost uzavřít se na toaletě a v koupelně není u velmi malých dětí, u kterých je ještě mnohdy potřeba vykonávat při těchto činnostech dohled, nikterak zásadní. S věkem se však zvyšuje i potřeba soukromí při každodenních hygienických činnostech. Možnost uzamknout se na toaletě či v koupelně by měla být pro starší dítě samozřejmostí. Vhodným řešením jsou bezpečnostní otočné zámky, které lze v případě potřeby otevřít i zvenčí (např. pomocí mince). Takové uzamykání je zcela účelné, neboť je zajištěno soukromí a v případě nežádoucí či mimořádné události se personál bez obtíží dostane k osobě nacházející se na toaletě či v koupelně.

Příklad špatné praxe:

- Společné toalety bez oddělovacích přepážek (zejména určené pro menší děti) byly užívány i dětmi předškolního věku, případně dětmi v 1. stupni ZŠ.

Doporučení:

- Zajistit soukromí na toaletách a ve sprchách.
- Vybavit toalety a sprchy uzamykatelnými mechanismy (např. bezpečnostním zámek), který lze odemknout v případě potřeby zvenku.

ombudsman
veřejný ochránce práv